

OPEN BRIEF

Behoort bij „De Reformatie“
van 17 Juli 1936.

aan Prof. Dr. H. H. KUYPER door Prof. Dr. K. SCHILDER.

Kampen, Juli 1936.

Den Hooggeleerden Heer
Prof. Dr. H. H. Kuyper,
Bloemendaal.

Hooggeachte Professor Kuyper,

Met een gevoel van onlust, en toch vastbesloten, hoop ik, in wat hieronder volgt, te antwoorden op Uw „Open antwoord aan Prof. Dr. K. Schilder“, opgenomen in „De Heraut“, nos 3048, 3049, 3050 (21, 28 Juni, 5 Juli 1936).

Mijn onlustgevoel is, geloof ik, verklaarbaar uit de omstandigheid, dat ik wederom op kwesties in zal moeten gaan, die de moeite van het bespreken alleen daarom waard zijn, dat zij een kwade gevolgen hebben kan; voorts uit het feit, dat U, geheel onnodig, nieuwe elementen in geding brengt, die ons, ondanks de inleiding van Uw door mij reeds eerder beantwoorde aanvalsestikel, al verder in de „persoonlijke“ sfeer brengen en die de aandacht van de zaken naar de personen leiden; en eindelijk uit de overweging, dat U — door het laten voorbijgaan van enkele weken — Uw laatste opmerkingen aan mijn adres net precies tegen dien tijd publiceert, waarin U in „De Heraut“ een periode van vijftien zijt ingegaan, vanwege vakantie. Ik zal derhalve niet hebben te rekenen op een spoedig corrigeren van nieuwe onjuistheden Uwerzijds; en zulks niettegenstaande het feit, dat ik, zeer opzettelijk, indertijd mijn antwoord aan U in mijn voorgaanden „Open Brief“ dadelijk in één keer heb afgedaan, toen reeds met de bedoeling — die ik beleefdheidshalve niet wilde uitgespreken — U de gelegenheid te geven, nog vóór het verspreken van Uw blad deze aangelegenheid uit de wereld te helpen. Uw enkele weken van zwijgen en de verdoening van Uw hieronder op te nemen „open antwoord“ over drie nummers, hebben nu mijn stille hoop verijdeld. Welke stille hoop? Dat U den reeds praktisch zoudt willen dienen, door vóór Uw vakantie de laatste misverstanden haastig op te ruimen, in een gesprek mogelijk te maken.

Toch ben ik vastbesloten tot antwoord. Naar mijn meening moeten onaangename persoonlijke geschillen uit den weg; ze moeten uit den particulieren weg, als zij daarop zich voordeden; en uit den publieken weg, als men ze daarop gebracht heeft. Het laatste is in Uw geval, zonder eenige noodzaak, geschied. De toezijnde schare — die door Uw in het geding brengen van geheel nieuwe elementen den kring van haar belangstelling — dezen keer zeg ik helaas — nu verbreed heeft gezien — heeft nu recht op controle, nu ze eenmaal door U in veel, dat eerst verborgen was gebleven, nadrukkelijk betrokken werd.

Ik geef dit antwoord wederom per „open brief“ in één keer; uit respect voor mijn lezers geef ik deze copie over als bij-blad; opdat men niet klage, dat ik de gemeene ruimte verbruik voor een brief, dien ik zelf feitelijk aan a tot z voor mijn meelevende lezers overbodig en motendeels vervelend acht, maar die door Uw verandering van het geschil weer onvermijdelijk werd, ook naar hij afmattend wordt. Dat ik antwoord op een tijdschrift, waarin U het niet zult doen, spijt me wel; maar het ligt niet aan mij.

Ter zake dan.

Uw „Open antwoord“ vangt aldus aan:

Hooggeachte Collega,

Als toevoegsel aan *De Reformatie* hebt ge 29 Mei een „Open brief“ aan mij gepubliceerd als antwoord op hetgeen ik 21 Mei in *De Heraut* schreef. Ge duidt het mij niet euvel, dat ik niet terstond u antwoorde, waar andere arbeid, die mijging, mijn tijd in beslag nam en ik, om u te antwoorden, niet rustig had na te gaan, wat door u en mij vroeger was meegedeeld.

„Niet euvel duiden“? Laat me zonder meer dit opmerken: indien U, niet na mijn voorgaanden „Open brief“, doch vóór Uw eigen daarin afgevoerde artikel, zorgvuldig hadt nagegaan, wat over en weer geschied was, zou Uw aanval van enkele weken geleden grotendeels in de pen gebleven zijn.

We lezen U verder:

Voordat ik echter antwoord op hetgeen door u is aangevoerd om u te verdedigen, wil ik eerst uit den weg ruimen een gezin, dat reeds lang een gespannen verhouding tusschen u en mij in het leven heeft geroepen en waarop ge in uw „Open brief“ woord zinspeelt.

Voordat dus de reeds bestaande publieke geschillen worden weggenomen, brengt U hier een nieuw punt in geding. We luisteren:

Ge schrijft dat het mijn plicht was geweest enkele zeer grove en onware beschuldigingen, die door mij in *De Heraut* op 7 April en 21 April (1935) gepubliceerd waren en door U met opgave van redenen in *De Ref.* van 26 April en 3 Mei waren opgenomen, of te herroepen, of tegen uwe verdediging in handhaven, of deze althans ter kennis van mijn lezers te brengen. Ge hadt dien eisch niet alleen publiek, maar ook in particuliere correspondentie indirect aan een Haarlemsch predikant, die met mij in verbinding stond, en rechtstreeks aan mij op 15 Augustus 1935, voorgehouden, maar ik had daaraan niet voldaan.

„Opgenomen“ zal wel moeten zijn; „afgevoerd“. Mag ik hieraan toevoegen, dat mijn publiek uitgesproken verlangen, dat U tegenover de onjuiste beweringen van Uw blad mijn gedocumenteerde tegenspraak aan Uw lezers doorgeven zoudt, dadelijk (vóór de opening der correspondentie over een particulier gesprek) aanbaar gemaakt is in het openbaar, in hetzelfde nummer, waarin ik die tegenspraak vermeldde? (26 April, 3 Mei 1935). Als dat door U gedaan was, dan

was heel die omhaal van nu — ruim een jaar later — volkomen overbodig geweest. Thans schrijft U:

Een dergelijke publieke aanklacht nu mag ik niet langer onweersproken laten, omdat ze mijn goeden naam en eer aantast en bovendien aanleiding heeft gegeven tot een lasterlijk gerucht.

De aanklacht mag niet onweersproken blijven, zegt U. Maar in werkelijkheid weersprekt U ze in het geheel niet. Geen wonder ook: de feiten zijn duidelijk genoeg; ze zijn niet te weerspreken. Uw tegenspraak keert zich dan ook niet tegen deze publieke klacht, doch tegen persoonlijke geruchten. En daarmee betreedt U een terrein, dat beter uit de openbare discussie gebleven ware. Of gelooft U ook niet, dat ik heel bladen zou kunnen vullen over „geruchten“? Nog onlangs vernam ik veel fraais.

Intusschen, U wilt dien kant op, en ik zal U zoover het onvermijdelijk is, ook op dit zijpad volgen. U hebt het oog op een „lasterlijk gerucht“.

dat, naar van verschillende zijden mij gemeld wordt, door heel het land verspreid wordt, n.l. dat ik in een particulier onderhoud met den door U bedoelden predikant, Ds Boeijsma van Haarlem, zou verklaard hebben, dat ik ongelijk had en onwaarheid had geschreven, maar dit niet publiek erkennen wilde, omdat mijn positie en leeftijd mij dit niet toestonden.

Ik heb, hoewel deze lasterpraat mij reeds lang geleden meegedeeld werd en ik daarover ook particulier met U gecorrespondeerd heb, hierover dusver geswogen, omdat ik zulke persoonlijke quaesties liever niet publiek bespreek. Uw schrijven dwingt me thans echter om deze zaak ook publiek te behandelen.

Laat mij hierop dit slechts antwoorden:

a. dat door mij — gelijk ik U reeds duidelijk heb geschreven — aan enkele correspondenten de brieven zelve, die tusschen Ds Boeijsma en mij ter zake gewisseld zijn, ter inzage zijn gegeven;

b. dat dit de beste manier is, om „lasterlijke geruchten af te snijden“;

c. dat de desbetreffende brief van Ds Boeijsma, dd. 6 Mei 1935, door mij met zijn toestemming in a g worden gepubliceerd, evenals een naderhand door hem gegeven verduidelijking, die alle misverstand afsnijdt;

d. dat ik evenwel — om geen meerdere moeite te maken — deze hele zaak laat rusten, omdat we beter werk te doen hebben dan gesprekken onder vier oogen, waarbij geen getuige aanwezig was, in de krant te gaan behandelen;

e. dat evenwel ten onrechte door U geschreven wordt, dat mijn schrijven U „dwingt“, „om deze zaak ook publiek te behandelen“; immers, ik rept over deze aangelegenheid in mijn voorgaanden „Open Brief“ geen woord, dan alleen voorzoover mijn reeds lang publiek uitgesproken verlangen, dat U n.l. publieke onjuistheden publiek rectificeren zoudt, daarin ter sprake is gekomen. Al het andere liet ik in mijn voorgaanden „Open Brief“ opzettelijk buiten bespreking; ik oordeelde, dat de omvang der dingen, waarover onder ons geschil van meening naar buiten kwam, al groot genoeg was, en betreur het dan ook, dat U dien omvang hebt vergroot. Niet mijn schrijven dwong, maar Uw eigen keuze drong U daartoe.

Tot mijn verwondering ontsnapt daarna het volgende aan Uw pen:

Wanneer ge schrijft van zeer grove en onware beschuldigingen door mij in *De Heraut* gepubliceerd, dan geeft dit uw lezers den indruk alsof ik deze beschuldigingen tegen U zou hebben ingebracht en geweigerd zou hebben ze te herroepen. Voor een dergelijk misverstand hadt ge uw lezers moeten bewaren.

Professor Kuyper, Uw geheugen schiet hier te kort. Had ik mijn lezers voor misverstand moeten bewaren? Pardon, dit kan ik U verwijten, maar U mij niet. Want ik heb in dien misverstand luttel tijd van 1935, dien ik wel nimmer vergeten zal, in die onzalige periode toen de strijd in een guerilla begon te ontfaan, alles, wat U tegen mij inbracht (althans voorzoover het royaalweg mijn naam noemde, zinspelingen laat ik daar) letterlijk en geheel overgenomen. U deelt dit niet.

En dan vervolgens: U, Prof. Kuyper, hebt, zegt U, niet ZELF gehandeld, beschuldigingen inbrengende? We zullen nog eens een kleine bloemlezing maken, hoe vermoedend het ook is (er komt toch een eind aan de zaak, als men maar volhoudt). U hebt geschreven, dat de critiek (en dat sloeg zeer duidelijk vooral op mij) „gebruik maakt van het wapen der verdachtmaking“; U hebt in de inleiding van Uw gast Dr. J. W. Marmelstein, dat nog eens bevestigd; toen Dr. Marmelstein in Uw blad gastvrijheid vroeg om te beweren, dat ik een „poging“ van hem „doodzweeg“, noemde U die klacht „niet onbillijk“, hoewel ze door mij met feitenvermelding als onjuist kon worden afgewezen, en U van heel die zaak niets afweten kon; U hebt voorts het negende gebod erbij gehaald; gesproken van „uitvluchten“; en alles is uitgelopen op een tirade, waarin U verklaarde, „van eenige verdere polemiek met Prof. Schilder over deze Calvinherdenking (te) moeten afzien, wanneer hij zich niet houdt aan den eisch van goede persmanieren“ (zie Uw door mij in „De Reformatie“ van 12 en 26 April 1935 overgenomen artikelen). En nog wel wat meer.

En nu, na ruim een jaar, zegt U, dat U geen beschuldigingen hebt ingebracht? Waar blijft toch de „geladenheid“ van onze gesprekken bij zooveel „gelatenheid“? Kan een broederlijke verhouding ooit niet-ernstig zijn, d.w.z. ernstig in objectieven zin?

We vervolgen de lectuur:

Het ging over hetgeen Dr. van Lonkhuyzen geschreven had van Prof. Wencelius, wiens Calvinisme hij zeer verdacht noemde, omdat deze aan een Kwakerscollege docent was.

Het spijt me, maar dit is niet geheel juist; niet Dr. J. van Lonkhuyzen, maar Dr. H. Beets had in dien geest

geschreven. Men weet, dat Dr. Beets overigens dat Calvinistencongres c.a. nog al welgezind was. Derhalve is het niet juist, als U vervolgt:

Door U werd dit bericht overgenomen om daarmee de Calvinherdenking te Parijs te bestrijden. Daartegen kwam ik op, omdat ik Prof. Wencelius, toen hij het Calvinistencongres in Amsterdam bezocht, persoonlijk heb leren kennen.

Het eenige, wat ik in het door U bedoelde Reformatie-nummer (8 Maart 1935) opmerkte, was dit:

„In Parijs wordt dus voortgezet voor een deel“, wat in Amsterdam begonnen is. Overigens hebben wij reeds maanden geleden enkele dingen over deze herdenking gezegd“.

Dat is alles. Ik zeide dit in Maart, doorgevende wat in een Amerikaansch blad door Dr. van Lonkhuyzen onder verwijzing naar Dr. Beets werd opgemerkt. Dat U op dat ééne geval van Prof. Wencelius zoo nadrukkelijk afgekomen is, en de volksaandacht, nadat U den betrouwen persoonlijk had ontmoet, vooral op dezen éénen man hebt gevestigd, dat was één der symptomen van die opkomende guerilla-voering, die den strijd over publieke zaken tot groote schade van het gereformeerde leven heeft afgeleid op zijpaden.

Op zoo'n zijpad is dan gebeurd, wat ik dadelijk — twee mijlen met U meegaande — aan mijn lezers doorgeef, en wat U thans nog eens aldus onder woorden brengt:

In *De Heraut* publiceerde ik een brief van Prof. Wencelius, waarin hij verklaarde van harte in te stemmen met de Westminster Confessie, die wel de meest scherp geformuleerde Confessie van de Gereformeerde Kerken is. Bovendien bleek uit dien brief, dat het bedoelde college zijn docenten volkomen vrij liet in hun overtuiging en onderwijs. Van die vrijheid maakte Prof. Wencelius gebruik om, waar hij onderwijs in de Fransche taal en letterkunde gaf, zijn leerlingen met Calvin's geschriften en denkbeelden bekend te maken.

Dit alles heb ik dadelijk doorgegeven in „De Reformatie“ van 12 April 1935. Het spijt me, dat U in Uw volgende opmerkingen de feiten niet geheel in goede orde reconstrueert. U schrijft:

Al kon ik, zooals ik schreef, wel begrijpen, dat zijn positie aan dit Kwakerscollege een reden was geweest om zijn Calvinisme verdacht te verklaren, na dezen oprechten en eerlijken brief behoorde deze verdachtverklaring teruggenomen te worden. Ik achtte dit Christenplicht. In ste van aan dien eisch te voldoen, hebt ge toen in den Openbaren brief aan mij gericht, verschillende argumenten aangevoerd om deze verdachtverklaring van Dr. van Lonkhuyzen te handhaven als wel gerechtvaardigd.

Waarom is hier de reconstructie der feiten niet geheel historiegelukkig? Hierom: volgens Uw bewering van daareven hebt U reeds vóór mijn „Open Brief“ (let op het woordje „toen“) geschreven, „wel te kunnen begrijpen, dat zijn (d.w.z. Prof. Wencelius) positie aan een Kwakerscollege een reden was geweest, om zijn Calvinisme verdacht te verklaren“. Maar dat is een vergissing. Mijn „Open Brief“ van 1935 is opgenomen in „De Reformatie“ van 12 April 1935; één week daarvoor had U den brief van Prof. Wencelius gepubliceerd (dien wij van a tot z overnamen, 12 April), en in Uw Heraut-artikel, dat Prof. Wencelius' brief doorgeef, staat met geen woord, zooals U thans beweert, dat U „wel konde begrijpen“, en wat daar verder volgt. Den zoeten druppel, dien U thans in den bitteren beker zegt gemengd te hebben, was er toch heusch niet in. De beker was onvermengd; zoowel toen hij (met voorbijgang van Dr. Beets) door U aan Dr. van Lonkhuyzen gereikt werd, als toen hij in het slotzinnetje met den meesten nadruk mij zelf werd voorgezet. En ik vind het eigenlijk diep beschamend, dat wij in dezen tijd zulke zaken nog eens moeten napluizen. Maar waar U de zaaks-geschiedenis tot persoons-geschiedenis hebt gemaakt in de pers, kan het niet anders. U moet, na ruim een jaar, de door U afgeschoten pijlen niet minder scherp noemen, dan ze geweest zijn.

We gaan verder:

In *De Heraut* heb ik kort die argumenten aan mijne lezers meegedeeld en aangetoond, waarom ze onjuist waren.

Deze „korte“ (al te korte) „mededeeling“ van mijn argumenten door U heb ik in „De Reformatie“ van 26 April 1935 in haar geheel opgenomen en in het nummer van 3 Mei 1935 (artikel „Blijven bij het punt!“) betoogd, dat U het probleem hadt verschoven; het probleem was niet, of Prof. W. Calvinist was, doch of ik het wapen der verdachtmaking had gekozen teneinde te kunnen strijden tegen wat mij de zoon van het Calvinistisch denken leek te verduisteren. Het probleem was, voor wat mij betreft, niet de subjectieve oprechtheid van A of B of C, doch het samengaan van gereformeerd en niet-gereformeerd in wederzijdse gereformeerde-verklaring van elkander. Men leze maar eens mijn artikel van 3 Mei 1935 na.

Het is mij dan ook een raadsel, hoe U de bespreking van dit punt kunt afdoen met de volgende volzinnen:

Van grove en onware beschuldigingen tegen U was dus geen sprake. Ik heb uw argumenten meegedeeld. En eenige reden om te verklaren, dat ik herrieep wat ik geschreven had, was er voor mij niet.

Het lijstje van „grove en onware beschuldigingen“ heb ik zooveel — verkort — weergegeven. En toch is er „geen sprake“ van? Als dit niet is een onwillekeurig roetoucheeren van eigen woorden, wat is het dan? Een eenvoudige ontkenning van een feitelijke beschuldiging is geen herroeping ervan. Onze christelijke „geladenheid“ zoekt andere wegen.

Laat ons vervolgen:

Hierbij kwam nu als tweede incident, dat Dr. Marmelstein, die ook Prof. Wencelius had leren kennen, mij verzocht een schrijven in *De Heraut* op te nemen, waarin hij evenzeer een

1) „Voor een deel“; niet te verwaarlozen beperking.

getuigenis ten gunste van dezen verdacht-verklaarde wilde geven, wat ik hem gaarne toestond. Ik ontving dit schrijven op het laatste oogenblik, toen de kopie voor *De Heraut* verzonden moest worden. In dien brief nu beklagde Dr Marmelstein zich, dat ge nu reeds ten tweeden male een poging van hem doodzweegt om onjuistheden te herstellen. In *De Reformatie* van 26 April zijt ge op die beschuldiging van Dr Marmelstein breedvoerig ingegaan. Het gold een quaestie, die geheel buiten de zaak Wencelius omging, waarvan ik ook niets afwist en die mij ook niet interesseerde.

Juist is hierin, dat U van de kwestie-Marmelstein niets afwist. En daarom hadt U hem niet moeten laten schrijven in Uw blad. De eenige ratio, die daarvoor zou hebben kunnen gelden (dat ik n.l. hem zou hebben doodgezweegt) was juist afwezig. Indertijd verklaarde U, dat Dr Marmelstein „inzake de verdachtmaking van Prof. Wencelius door Prof. Schilder” U een brief schreef. Thans verklaart U: „het gold een kwestie, die geheel buiten de zaak Wencelius omging”. Indertijd hebt U zijn klacht „niet onbillijk” genoemd en een niet-onbewogen woord aan toegevoegd. Thans schijft U: „het interesseerde mij niet”. Straks zult U opmerken, dat „Prof. Schilder de kleinste geschillen opblaast”. Een opmerking, die wel eens meer in de wandelgangen dienst doet. Het is echter een „conclusie”, die in Uw geval verkregen is uit de verklaring, in 1936, dat Uw komel, van 1935, een mug was. Maar historie moet men anders schrijven.

Thans snijdt U een ander thema aan:

Terwijl dit debat aanhangig was heeft Ds Boeijsinga, die dezen strijd betreunde, mij voorgesteld om een persoonlijke conferentie met u te houden teneinde deze geschillen tusschen u en mij tot een oplossing te brengen. Ik heb mij terstond hiertoe bereid verklaard.

Hier zijn enkele kantteekeningen niet misplaatst. De lezers moeten wel denken, dat de bemiddelingspoging van Ds Boeijsinga bij U begonnen is, en Uwerzijds dadelijk goedwillig is ontvangen, zulks dan in tegenstelling met mij. De toedracht was evenwel anders. Verleden jaar Paschen heb ik te Haarlem geprekeerd (21 April). In een gesprek, dat aan den avond van dien dag ten huize van mijn gastheer in tegenwoordigheid van diens gezin en de (toen nog) drie Haarlemsche predikanten gevoerd is, en waarbij ook ik tegenwoordig was, opperde Ds Boeijsinga de mogelijkheid, dat U en ik eens samen zouden praten. Ik heb toen dadelijk gezegd, dat ik, in het algemeen gesproken, daartoe natuurlijk bereid zou zijn; derhalve is Ds Boeijsinga bij U gekomen, niet voordat, doch nadat ik zelf reeds mij in het algemeen tot aanspreken bereid verklaard had. Vandaar dan ook, dat de allereerste brief, dien ik te dezer zake van Ds B. ontving (en waarvan het eerste gedeelte over andere kwesties loopt) aldus de bespreking inzette: „En nu nog iets anders. Je herinnert je mijn begeerte dat je eens met” Prof. Kuyper „zou samenspreken. Uit je antwoord leidde ik af dat je er niet afkeerig tegenover stond”.

De bereidverklaring was dus in principe over en weer aanwezig.

In principe.

Want zoowel U als ik voelden, dat er nog wel iets aan deze zaak vastzat.

Wat U zelf betreft: Ds Boeijsinga schreef in denzelfden brief, dat hij U had voorgesteld, mij eens bij U te noodigen. Doch U wilde nog niet zelf mij uitnoodigen. Ds Boeijsinga schrijft: Aan Prof. Kuyper „heb ik voorgesteld, je eens bij hem te noodigen. Deze antwoordde mij nu dat hij daartoe bereid is. Doch hij wil tevens graag weten of een definitief verzoek door je zal worden aangenomen. Daarom fungeer ik nu als tussenman om je daarover te polsen. Je antwoord geef ik hem dan door.”

Ik leg dus even vast de historische bijzonderheid, dat U mij niet genoodigd hebt. U wilde eerst weten, of ik bereid zou zijn. U voelde zelf wel, blijkbaar, dat de zaken eenigszins ingewikkelder waren, dan thans uit Uw mededeelingen in het oog springt.

En wat mijzelf aangaat: ik heb op Ds Boeijsinga's invitatie geantwoord, d.d. 1 Mei. Toen WAS dus reeds verschenen mijn Reformatie-artikel van 26 April 1935 (ter weerlegging van de beschuldigingen van Dr Marmelstein, door „De Heraut” al te lichtvaardig in de eigen rubriek van Uzelf met onoverholven instemming doorgegeven) en WAS ook reeds (zie hieronder) naar de drukkerij van „De Reformatie” verzonden mijn tweede artikel (opgenomen in Reformatie 3 Mei): „Blijven bij het punt!” (ter afwijzing van de krenkende beschuldiging der keuze van verdachtmaking als wapen in den strijd). Deze beide bijzonderheden (aan Ds B. schriftelijk meegedeeld) vergete men niet. Had ik door een gesprek die copie kunnen inhouden, ik zou het gedaan hebben. Nu ze reeds deels verschenen, deels gezet was, kon dit niet meer. En deze gang van zaken bracht voor U obligaties mee. Naar mijn meening (en na ruim een jaar dank ik er nog precies zoo over) kan men op elk oogenblik een particulier gesprek beginnen als de publieke zaak tot een zeker rustpunt gekomen is. Dat rustpunt evenwel was er nog niet, want ik had reeds in het openbaar van U verlangd, dat U Uw lezers zoudt inlichten; ik zelf deed het ook volledig. Ik laat uit mijn antwoord-brief de passages, waar het op aankomt, hieronder volgen:

Beste Boeijsinga,

Kampen, 1 Mei 1935.

Vriendelijk dank voor je brief en voor de moeite, die je genomen hebt. Indien (dus) Prof. Kuyper mij spreken wil, ben ik natuurlijk daartoe bereid. Het verschil in leeftijd brengt, al weer natuurlijk, mede dat ik het mij een genoegen zal rekenen mijnerzijds de reis te doen naar Bloemendaal. Over deze punten is geen oogenblik bij mij de minste aarzeling. Indien dus Prof. Kuyper mij zou willen uitnoodigen, kun je er zeker van zijn, dat ik in dezen geest antwoorden zal. In de gegeven omstandigheden moet er echter iets bij gezegd worden. Zoals je weet heb ik met „De Heraut” thans een publieke discussie. Ik heb van het blad zelf geleerd, dat men elkaar niet in de rede moet vallen. In dit geval beteekent dat voor mij, dat de loopende zaken, voor zoover zij de verhoudingen bepalen, eerst moeten worden afgehandeld. Welnu, Prof. Kuyper heeft in „De Heraut” twee dingen ter sprake gebracht, die wel degelijk deze verhoudingen beïnvloeden. Het

eene geval is de mijn karakter aantastende beschuldiging, dat ik mij bedien heb van het wapen der verdachtmaking. En het andere is de innemende inzake Dr Marmelstein. Wanneer Prof. Kuyper van het eerste geval een gewone bespreking had gemaakt over de puur objectieve vraag of Prof. Wencelius bij het licht, dat iedereen ten tijde toen ik schreef had (particuliere brieven zeggen hier niets), te houden was voor calvinist, dan zou deze objectieve bespreking geen oogenblik een particulier gesprek behoeven op te houden. Prof. Kuyper heeft echter nagelaten de zaak objectief te houden, en heeft er van gemaakt een zeer felle aanval op mijn persoon, welke de bedoelingen, die ik had en heb, onder het schrijven aantastte. Ik heb uit reverentie voor Prof. Kuyper in mijn open brief daarop den nadruk niet gelegd, doch getracht de zaak weer dadelijk naar het objectieve heen te leiden. En dat op een toon, waarom ik door alle correspondenten geprezen ben. Niettemin heeft Prof. Kuyper in zijn tweede artikelje de zaak weer naar het persoonlijke heengedrongen, en meteen — ik zeg niet opzettelijk — gedaan alsof het thema, waarover de bespreking ging, dat objectieve was. Maar het was dat niet. Het thema was alleen maar dit: Schilder bedient zich in de kritiek van het strijdwapen der verdachtmaking. Aan dat thema houd ik „De Heraut” en op dat punt moet eerst klaarheid gekomen zijn. Deze beschuldiging is door mij in een gisteravond verzonden artikel opnieuw weersproken, en met opzet heb ik „De Heraut” gehouden aan haar eigen thema. Bovendien heb ik reeds verleden week het geval-Marmelstein behandeld.

Je begrijpt nu de bedoeling wel: ik wil eerst afwachten wat „De Heraut” inzake deze beide punten thans doet. Ik weiger dus geen bespreking, maar verlang eerst dat op deze punten klaarheid komt. Ik geloof niet, dat dit verlangen in strijd is met den eerbied dien ik aan Prof. Kuyper verschuldig ben. Want het gaat hier over publieke zaken, en het is mijn schuld niet, dat zij op deze wijze in het publiek gebracht zijn. En daarom wil ik op deze twee punten een klare uitspraak van „De Heraut” afwachten. Zoodra het blad verklaard zal hebben, zonder omwegen, dat wat Dr Marmelstein zei onwaar was, en dat de beschuldiging inzake het gebruik maken van het wapen der verdachtmaking, wordt teruggenomen, of ook, zoodra het orgaan zal hebben aangegeven, dat ik ten onrechte deze dubbele verklaring vorder (je ziet dat ik dus niet te veel eisch), zal ik onmiddellijk bereid zijn te spreken.

Ik geloof trouwens, dat ik uit je brief afleiden mag, dat op deze beide punten de zaak met „De Heraut” in orde komt. Want ik acht Prof. Kuyper veel te hoog, dan dat ik zou durven aannemen, dat hij publiek zegt: als Schilder niet dat en dat doet, wil ik met hem niet meer spreken over een bepaald punt, en dan particulier mij reeds zou uitnoodigen voor een bespreking, zonder dat hij nog weet of ik aan zijn publiek gestelden eisch voldoen zal. De houding, die men in het particuliere leven aanneemt, is natuurlijk heel anders dan die van het publieke leven, maar mag er niet mee in strijd zijn. Ik leid dus uit je mededeeling af, dat Prof. Kuyper reeds op zijn publiek uitgesproken meening is teruggekomen, en natuurlijk verblijdt ik mij daarover.

Daar is in deze heele zaak natuurlijk meer dat mijn aandacht heeft. De coincidentie van dit Heraut-geval, met de onware beweringen, die in verband met het Reformatie-conflict worden rondgestrooid, is ook niet zonder betekenis. En te meer daarom mag ik verlangen, dat juist in deze dagen „De Heraut” eerst de twee punten, die ik noemde, afhandelt, voordat wij spreken gaan. Mijn plan in deze dingen ligt klaar, voor het geval er niet een volle bevrediging komen zou.

Met besten groet, steeds graag

t.t.

(w.g.) K. SCHILDER.

In dezen brief heb ik thans enkele woorden gecursiveerd. Uit zijn tekst blijkt, dat mijn eisch NIET was, wat U hieronder beweert, dat hij was:

Maar zoals Ds Boeijsinga mij, toen hij die uitnoodiging ook tot u richtte, mededeelde, waart ge tot zulk een conferentie niet bereid tenzij ik u eerst eereherstel bood ten opzichte van het bedienen van het wapen van verdachtmaking en den brief van Dr Marmelstein. Zijn brief behelsde onware beschuldigingen en ik had eerst publieke rectificatie te geven, voordat een conferentie mogelijk was.

Ik heb geen voorafgaand „eereherstel” als conditio sine qua non gesteld, zoals de lezer uit Uw verhaal wel afleiden moet. Ik liet ook andere mogelijkheden open. Ik vroeg alleen maar: klaarheid, en geen doodzweigen van een zaak, die reeds zoóver was gevorderd, VOORDAT de correspondentie over een conferentie geopend was. (Zie de datums.) Nog in mijn brief van 7 Mei (den tweeden, tot Ds B. gericht) verklaar ik, te verlangen, „dat Prof. Kuyper de beschuldiging precies zoals zij is, of zal bevestigen en bewijzen op deugdelijke gronden, of zal herroepen”. Dat zijn weer twee mogelijkheden dus. Niet die ééne, die U thans noemt.

U vervolgt:

Ook in uw particulier schrijven aan mij gericht werd voor het houden van een conferentie weder als eisch gesteld, dat ik herroepen zou of onverkort in *De Heraut* zou weergeven, wat ge mij en Dr Marmelstein geantwoord hadt.

Maar ik heb tevens daarbij opgemerkt, dat ik tegenover Ds B. niet als conditio gesteld had, dat U zoudt herroepen; U mocht desnoods Uw beschuldiging verzwaren, als U maar nota nam van mijn antwoord, en het, bestreden of onbestreden, door gaf aan Uw lezers. Het spijt me heel erg, dat U van mijn verlangen, niettegenstaande mijn ook U persoonlijk bekend gemaakt weergave, nu nog steeds in „De Heraut” een onjuist beeld geeft. Van de twee mogelijkheden (de klacht opheffen of verzwaren) maakt U — in de beschrijving van de poging van Ds B. — er één (de klacht opheffen: eereherstel).

Daarna lees ik:

Ik heb daarop aan Ds Boeijsinga geantwoord, dat dit het spannen was van de paarden achter den wagen in plaats van voor den wagen. Een conferentie moest juist dienen om de geschillenpunten met elkander te bespreken en tot een oplossing te komen. Vracht daarvan zou dan kunnen zijn, dat een publiek communiqué werd gegeven.

Ten aanzien daarvan deelde ik U schriftelijk mijn zienswijze mede:

„Gezamenlijke verklaringen kan men m.i. opstellen over onzekere of nog niet publiek beantwoorde punten van geschil. Maar inzake deze twee punten was niets onzeker, en was ook publicatie reeds geschied, voordat er in particulier onderhoud kon gesproken worden.”

Anders gezegd: in ons geval was het geen kwestie van ordelijke paarden vóór, dan wel achter den wagen spannen, doch ging het erom, hollende paarden van

misverstand en van onjuiste beschuldigingen zoo spoedig mogelijk tot staan te brengen, om dan daarna verder te zien.

We gaan verder:

Ik was volkomen bereid u in zooverre genoegdoening te geven, dat de verdachtmaking niet van u was uitgegaan, maar van Dr van Lonkhuyzen.

Dat was echter voor mij geen genoegdoening, en het zou voor Dr van Lonkhuyzen, die Dr Beets geciteerd had, onnodige belasting geweest zijn.

U vervolgt:

Trouwens, de door u gewraakte uitdrukking luidde letterlijk, dat de verdachtmaking van Dr van Lonkhuyzen door u als strijdwapen was gebruikt.

Dit strijdt rechtstreeks met de eerste woorden van Uw artikel „Eer is teer” in *Heraut*, 21 April 1935. De aanhef heeft het over: „de verdachtmaking van Prof. W. door Prof. Schilder”.

U vervolgt:

al betreunde ik dat later, ook na het schrijven van Prof. Wencelius, niet door u erkend was, dat deze verlaachte verklaring onjuist was gebleken.

En ik heb dadelijk gezegd, dat ik met genoegen over Prof. W.'s opvattingen — als nieuwe kwestie — schrijven zou, als U het eigenlijke punt, (verdachtmaking als wapen) hadt afgehandeld.

Voorts merkt U op:

Wat den brief van Dr Marmelstein betrof, zoo was dit een zaak tusschen u en hem, waar ik geheel buiten stond. En in elk geval was het geen eisch van goede journalistiek, dat men bij polemiek letterlijk had over te nemen wat een ander aanvoerde, wat een ander schreef. Men kon volstaan met de argumenten kort weer te geven, wat ik in het geding met mij gedaan had. Ik wees echter beslist den eisch af, dat vóór de conferentie door mij in *De Heraut* volledig al wat ge geschreven hadt in deze zaak, moest opgenomen worden. Ik zou dan verplicht zijn niet alleen zelf nog eenmaal op al uw argumenten in te gaan, maar ook aan Dr Marmelstein ditzelfde recht te geven. Een conferentie zou dan vanzelf geen zin meer gehad hebben. Mijnerzijds zou ik evenzeer eischen kunnen stellen, want ge hadt in uw polemiek onware dingen gezegd, die ik weersproken had en die ge niet hadt teruggenomen. Mij op deze wijze de wet te laten voorschrijven door een jongeren collega, was in strijd met mijn positie en met mijn ouderdom.

Met opzet zwijg ik over dit gedeelte, voorzover het handelt over wat U aan Ds B. hebt gezegd. Want deze weergave van Uw eigen woorden door Uzelf (21 Juni 1936) wijkt af van de samenvatting, die Ds Boeijsinga van Uw woorden gegeven heeft in zijn brief van 6 Mei 1935, later tegen mogelijk misverstand nog eens nader verduidelijkt. Ik gevoel er niets voor, te discussiëren over gesprekken tusschen vier oogen door anderen gevoerd; verklaar — ter bevordering der goede verstandhouding — gaarne Uw lezing van nu (die ik voor het eerst thans vernem) te aanvaarden; wijs echter alle schuld in dezen af, wijk ik U naar de met Ds B. gevoerde correspondentie zelf reeds in Augustus 1935 wees, en derhalve geen deel heb aan het rekken van deze historie van Augustus 1935 tot Juli 1936.

Wat voorts de verhouding van den jongeren collega tot den ouderen betreft: heeft niet de aangeklaagde recht op onmiddellijke weergave van zijn apologie? U verklaart thans: de zaak-Marmelstein ging U niet aan. Ik verbaas me daarover, doch laat het verder rusten. Maar hebt U zelf niet eens in een zeer bewogen periode (1935). Uw meening inzake de te volgen procedure ter bijlegging van een geschil als jongere collega (jonger dan ik thans ben) gehandhaafd tegenover een ouderen collega (prof. Lindeboom) in 1905? En dat, waar U toen tegen Kerstmis 1904 en later was opgetreden als openbaar aanklager (ten onrechte, naar later bleek)?

Deze herinnering in 1936 aan 1905 is geen volgen van „een bekende tactiek”. Ze wil wel vragen naar de ethiek, die te volgen is in zaken als deze. Laat ons de bijzonderheden van 1905, en Uw toenmaals tegen Prof. Lindeboom gerichte scherpe beschuldiging niet ophalen: genoeg is, dat U toen als jongere Uw eigen methode van oplossingsprocedure hebt gekozen tegen het verlangen van den ouderen collega in. Ik deed in 1936 hetzelfde tegenover U; en wat ik van U verlangde, had ik ruimschoots zelf U gegeven: den opponent het woord geven. Want men moet zijn zooveel duizend lezers haastiglijk welgezind zijn.

We komen gelukkig langzamerhand verder:

Hoewel ik daarna nog tweemaal, eerst door bemiddeling van Prof. den Hartogh en vervolgens in een persoonlijk schrijven, op een conferentie aandroeg, werd dit door u geweigerd.

Inzake coll. den Hartogh kan ik slechts melden, dat deze niet getracht heeft, te bemiddelen, en voorts, dat ik in mijn brief, bovenbedoeld, niet geweigerd heb, doch U een weg wees, dien U niet wilde.

Voorts:

Wat Dr Marmelstein betreft, heb ik dus nooit verklaard ongelijk te hebben gehad. En wat de uitdrukking verdachtmaking betreft, was ik bereid, u voor zoover mij dit mogelijk was publiek genoegdoening te geven. Ds Boeijsinga in zijn schrijven aan mij van 10 Mei constateert dit uitdrukkelijk en heeft dit ook u gemeld.

Ik herhaal, dat er een andere lezing mij gegeven is, dan U thans voor het eerst mij heden voorlegt; waar om hebt U ook niet mijzelf geschreven. Dan ware alle misverstand afgesneden.

Doch als U opmerkt:

Wat dus nu al een jaar lang als een aanklacht tegen mij verspreid is, dat ik erkend zou hebben onwaarheid te hebben geschreven, maar dit niet publiek wilde erkennen, is een laster. En ik betreur, dat deze laster, die ook u bekend was, niet door u weersproken is.

dan moet ik verklaren, deze klacht niet te verstaan. U weet reeds sinds Augustus '35, dat ik de correspondentie met Ds B. zelf heb overgelegd. Wat kan men beter doen, dan dit?

Vervolgens:

Intusschen ben ik volkomen bereid, al doet dit niets meer ter zake, alsnog te vermelden wat door u geantwoord is aan Dr Marmelstein. Deze had beweerd, dat ge ook vroeger een

gaping van hem
sonder eenig-
doord, te herst
doort, niet u m
een officieel ber
de bron in De
de Vrijer — een
jode. Die opmerk
matie zonder er e
and u toen een
van Dr Dijk en
De Reformatie. C
niet tot u, maar
Ik heb in uw
franje, die ge e
niet te maken
beschuldiging” w
en gesloten is.

Met genoegen
en al is ze op
en die laatste r
in de pen kun

Mijn lezers kun
klacht waar is e
opblaast.

Want a. er
moelijkheden,
at ook aan de
lijkt; en c. wa
reeds over kom
Jeruzalem; ik
ant er omstre
geeld vóór en s
les te denken g
conflicten en p
— heusch niet
over zaken is b
togen personen,
niet zoo veel h
van Assen ben
van 1935 moest
yging, om de a
jaar, begint er
komen: een m
lan toch, die om
Sommigen der
particulier afdoe
men eenmaal
menschen bijgeh
lan één of twee
gemaakte publie
We zijn hierme
heid heen. War
naar zwijgen.

Op uw openbare
ring komen. Ma
an denk dezen b
dine brochure,
Talle eischen stelt
oor u gedaan is,
an dan uildien t
trijghaar gesteld
im dus zelf daarc

We komen tot

Hebben we n.l.
net vermoeiende
nich van geneerl
U buiten de oper
trogen nog eenig
antwoord op mijn
rele. U vangt di

Waar ik thans c
geen ga, daar is
al de vraagstuk
nu inzicht bestaat
me, dat ik u nie
ni dringend verzo
et Calvinisten-con
antwoorden, heb
en, die van zoove
en reeds zoo la
lar een debat o
te maar de aand
ak is.

Wat „voor U”,
al niet ter zake
gel van iets dat
we zullen zien, w
We lezen:

Ik wil ditmaal a
men, waarvan v
genist heb weerge
Het eerste punt
filologische facult
Prof. Rutgers en
dit eere-doctor
der vriendelijk w
lde over dit eere
geversteit gebrach
te doornen in dies

Hier vergist U
doctoren heeft
macht, en dat ze
loft er te Parijs.
Beloof U dus mi
ne gelukwensch
malen van es
rovover „De He
doen trok voor
niet, een aangele
meester is bespro
niet vinden (Ref.
men een twee
verbodig acht? Z
dan van Uw ei
eepromoties te c
nietiedenissen ac
U ik verwijs daa
blz. 260, kolon

chuldigenen, zoo
i, om dan daarna

e genoegdoening te
was uitgegaan, maar

egdoening, en het
sets geciteerd had,

ding luidde letterlijk
khuysen door u als

te eerste woorden
uit, 21 April 1935,
making van Prof.

schrijven van Prof.
dat deze verdacht

het genoegdoening
vestie — schrijven
rdachtmaking als

of, zoo was dit om
buiten stond. En in
journalistiek, dat
men wat een ander
Men kon volstaan
geven, wat ik
Ik wees echter
nferentie door mij
n hadt in deze zaak
licht zijn niet alleen
te gaan, maar ook
ren. Een conferentie
ben. Mijnerzijds nu
re hadt in uw pole-
sproken had en de
ijze de wet te laten
was in strijd in

te, voorzoover het
tezegd. Want des
or Uzelf (21 Juni
die De Boeijsing
n brief van 6 Mei
d nog eens nadu-
; te discussiëren
door anderen ge-
r goede verstand-
die ik voor het
; wijs echter alle
e met De B. ge-
Augustus 1935 ver-
rekken van deze
a.

ingeren collega tot
angeklaagde
zijn apologie? U
ging U niet aan. Ik
verder rusten. Maar
ren periode (1930),
dure ter bijlegging
za (jonger dan ik
n ouderen collega
aar U toen tegen
als openbaar aan-
?

* geen volgen van
en naar de ethiek
t ons de bijzondere
egen Prof. Linde
niet ophalen: ge-
ligen methode van
en het verlangen
in 1936 hetzelfde
gde, had ik ruim-
het woord geven.
lezers haastiglijk

l verder:

t door bemiddeling
n persoonlijk schrij-
t door u geweerd
rechts melden, dat
m, en voorts, dat
t geweerd heb-
vilde.

das nooit verklaard
tdrukking verdracht
ver mij dit mogelijk
Boeijsing in zijn
dit uitdrukkelijk en

g mij gegeven is
n voorlegt; waar-
n. Dan ware alle

aanklacht tegen mij
waarheid te hebben
zemen, is ten laste
u bekend was, niet

niet te verstaan
ik de correspon-
d. Wat kan men

doet dit niets meer
geantwoord is aan
ge ook vroeger een

ging van hem hadt doodgezegen om onjuistheden, welke
sonder eenige achterhoudendheid over onbekende derden
te herstellen. Het betrof, zoo hebt ge daarop geant-
woord, niet u maar Dr Dijk. Deze had naar aanleiding van
een officieel bericht, dat ge zonder commentaar uit de officiële
bron in *De Bazuin* hadt geplaatst — het ging over Dr
de Vrijer — een opmerking geplaatst in de Haagse Kerk-
bouw. Die opmerking hadt hij weer overgenomen in *De Refor-*
matie zonder er een woord aan toe te voegen. Dr Marmelstein
en u toen een brief, die bezwaren maakte tegen het artikel
van Dr Dijk en verzocht u deze bezwaren te publiceren in
De Reformatie. Ge hadt hem daarop geantwoord, dat hij zich
niet tot u, maar tot Dr Dijk moest wenden.

Ik heb in uw eigen woorden, hoewel bekort — want al de
transje, die ge er aan toevoegt, heeft met Dr Marmelstein
iets te maken — uw antwoord op deze „grove en onware
beschuldiging“ weergegeven en hoop, dat daarmee dit incident
is gesloten is.

Met genoegdoening, — al is Uw weergave niet volledig,
en al is ze op de saillante punten niet ingegaan. Juist
om die laatste reden hadt U beter de volgende woorden
in de pen kunnen houden:

Mijn lezers kunnen nu zelf oordeelen wat er van deze aan-
klacht waar is en hoe Prof. Schilder de kleinste geschillen
oplaart.

Want a. er was in April '35 een complex van
moelijkheden, veel meer dan dit ééne puntje; b. er
at ook aan deze aangelegenheid meer vast, dan thans
lijkt; en c. wat dat opblazen betreft: ik sprak boven
reeds over kemel en mug. U is geen vreemdeling in
Jeruzalem; ik behoeft U derhalve niet te herinneren,
wat er omstreeks April 1935 zool ongeveer is afge-
speeld vóór en achter de schermen. Was Uw ééne geval
om te denken geweest van heel de samenknoping van
conflicten en probleemverhaspelingen, die in dien tijd
— heusch niet casueel — ongeveer tegelijk den strijd
over zaken is begonnen te denatureren tot een strijd
tussen personen, ik zou misschien van Uw aanval me-
tiet zoo veel hebben aangetrokken: sedert de dagen
van Assen ben ik wel wat gewend. Maar in de lente
van 1935 moest ik mijn verlangen aan U stellen: een
ging, om de sfeer te zuiveren. Thans, na ruim een
jaar, begint er in onze open brieven eindelijk iets van
te komen: een moeilijk verkregen winst, maar een winst
an toch, die ons samenleven ten goede komen zal.

Sommigen denken: persoonlijke geschillen moet men
particulier afdoen. Ik ben 'er mee eens als 'kan. Maar
te men eenmaal bij persoonlijke geschillen duizenden
menschen bijgehaald heeft, dan zijn die duizenden meer
aan één of twee personen. Publieke zaken, of publiek
gemaakte publiek, particuliere zaken particulier.

We zijn hiermee — gelukkig — door deze aangelegen-
heid heen. Want over Uw volgende woorden zal ik
naar zwijgen.

Op uw openbaren brief zelf zal ik in een volgend nummer
ting komen. Maar ik wil reeds nu u zeggen, dat ik er niet
an denk dezen heelen brief, die den omvang heeft van een
heele brochure, als geheel en in volen omvang over te nemen.
Icke eischen stelt men niet, want dan zou *De Heraut*, evenals
u gedaan is, een bijvoegsel moeten geven, en mijn repliek
nu dan uitdijf tot vier bladen. Uw bijvoegsel is apart ver-
trigbaar gesteld voor de lezers van *De Heraut*. Ieder lezer
an dus zelf daarvoor oordeelen.

We komen tot iets anders.

Hebben we n.l. tot nu toe ons moeten bezighouden
met vermoedende persoonsgeschiedenissen, die kerkhisto-
risch van geenlei betekenis zouden zijn, indien ze door
U buiten de openbare discussie gehouden waren, thans
zingen nog eenige zaken onze aandacht. Uw eigenlijk
antwoord op mijn laatste „Open Brief“ komt nu aan de
re. U vangt dit aan als volgt:

Waar ik thans op uw Open Brief zelf een kort antwoord
geen ga, daar is mijn bedoeling niet om opnieuw in te gaan
al de vraagstukken, waarover tusschen u en mij verschil
in inzicht bestaat. Waar ge telkens klaagt in *De Refor-*
matie, dat ik u niet antwoorde en van meer dan een zijde
ij dringend verzocht werd uw kritiek op den Calvinistenbond,
en Calvinisten-congres en de Calvinij-herdenking te Parijs te
antwoorden, heb ik, voordat ik op de principiele vraagstuk-
ken, die van zooveel ingrijpende belang zijn, inga, eerst kort
nu reeds zoo lang hangende geschilpunten willen afdoen.
Waar een debat opnieuw daarover openen doe ik niet. Het
is maar de aandacht afleiden van wat voor mij de hoofd-
zaak is.

Wat „voor U“, of „voor mij“ de hoofdzaak is, doet hier
niet ter zake. Heeft men eenmaal iemand beschul-
digd van iets dat hij niet deed, dan is rectificatie noodig;
te zullen zien, wat hiervan geschiedt.

We lezen:

Ik wil ditmaal alleen antwoorden op een tweetal concrete
punten, waarvan ge beweert, dat ik uw gevoelens of bezwaren
niet heb weergegeven.

Het eerste punt raakt de eere-promoties door de Vrije
Theologische faculteit te Parijs bij de Calvinij-herdenking aan
Rutgers en mij verleend. Ge hebt op de aanvaarding
van dit eere-doctoraat, speciaal door mij, kritiek geïnter-
viend. Het was deze kritiek niet. Waar ieder zich ver-
toefte over dit eerebewijs in onze personen aan de Vrije
Theologische faculteit, kwamen zij alleen om een paar stekel-
doornen in dien eerekrans te vlechten.

U vergist U zich. Eén der toenmalige Reformatie-
redacteurs heeft in dit blad (15 Maart 1935) geluk-
wenschen, en dat zeer spoedig: „in de pas afgeloopen week
heeft er te Parijs... etc“, aldus vangt zijn artikel aan.
Ik heb U dus mij een verwijt ervan te maken, dat ik,
na mijn gelukwenschen eenmaal volbracht zijnde (er zijn 't
veel van eerepromoties van Kamper-collega's,
waarover „De Heraut“ geheel en al zweeg), mijn con-
sultatie trok voor de zaak van het Kamper promotie-
recht, een aangelegenheid, welke door Uzelf jaren lang
niet is besproken? Maar het stekelige kan ik daarin
niet vinden (Ref. 22 Maart 1935). Is het „stekelig“
dat men een tweeden gelukwenschen van hetzelfde blad
verloofde acht? Zoo ja — maar ik ontken dat — wat
dan van Uw eigen zwijgen over andere gevallen van
eerepromoties te denken? Laat ons toch geen persoons-
geschiedenissen schrijven. Blijven we liever bij de zaak:

Ik verwijst daarvoor naar „De Reformatie“ van 10 Mei
1935, blz. 260, kolom 3, g.

met gelukwenschen is ons blad steeds sober geweest;
zaken van beginsel zijn gewichtiger.

Gij vervolgt:

Met de bekende tactiek werd een vroeger citaat van mij
aangehaald om mij de vraag te stellen, of ik, die vroeger het
promotierecht der Theologische School bestreden had, nu ver-
anderd was van meening, waar ik zelf een eere-doctoraat
aannam van een Theologische Faculteit. Natuurlijk wist ge
zeer wel, dat dit niet het geval was. De bedoeling was dus
alleen om te wijzen op de inconsequentie van mijn handelwijze.

Men kan het óók zoo uitdrukken: de bedoeling was,
de reeds eerder, zoowel in „De Reformatie“ als in mijn
brochure „Afhouw“, aangewezen reeks van inconse-
quenties der bestridders van het Kamper promotierecht
als met een nieuw geval aangevuld publiek te consta-
teeren. En is dat geen recht? Wie telkens ver-
zekert: „God wil het niet, dat Kampen promoveert“,
(daarop komen de bezwaren feitelijk neer), die moet het
anderen niet enkel duiden, als zij erop wijzen, dat door
sommigen den éénen keer in het openbaar() wordt
goedgevonden, wat door hen een andere maal — als het
Kampen betreft — in Gods naam wordt geweigerd. Mijn
vraag, of U veranderd waart, had dus haar zin; er
zijn er wel meer van opinie veranderd, Dr A. Kuiper,
en Prof. Honig, en sommige curatoren; moest men het
nu uitgesloten achten, dat U een argument, door U jaren
lang gebezigd tegen Kampen's promotierecht, voortaan
achterwege zoudt laten, nu het in het Parijsche geval U
niet verhinderd had in de aanvaarding eener hul met
precies gelijke onderstellingen en gezagswaarde, als
Kampen zou geven, stel, dat het promoveerde? Het is
een zuiver objectieve vraag, die uit publieke gegevens
opkomt; waarom U dan ook beter volgende woorden
in de pen hadt kunnen houden:

Ik zou om een eere-doctoraat te krijgen mijn principieel
standpunt verloochem hebben.

Want dat staat nergens; het spijt me, professor
Kuiper, dat U, ondanks alles, wat tusschen ons ver-
handeld werd, nog steeds mijn woorden zó „wee-
geeft“, dat de weergave onjuist wordt. Onjuist in dien
zin, dat U mij in den mond legt, wat niet gezegd is. Het
spijt me, dat de persoonsgeschiedenis U zóo zeer inte-
resseert, dat U een gelijke interesse ook mij opdringt,
zonder dat uit mijn woorden zelf te kunnen rechtvaardigen.
Ik heb eenvoudig gevraagd naar Uw argumén-
ten; ik heb, toen U één argument gaf (U verklaarde n.l.
dat de Parijsche faculteit niet op eigen naam pro-
movereerde) daarop onmiddellijk geantwoord (Reformatie
3 Mei 1935) dat deze Parijsche faculteit wel degelijk
op eigen naam, zonder eenig universitair verband
met andere faculteiten promoveerde, en ik wees met
de stukken aan, dat dit duidelijk blijkt uit de officiële
promotiepapieren, theses, dissertaties etc. Dat zijn heel
gewone zakelijke argumenten; en U kunt niet verlangen,
dat Uw gereformeerde collega's uit louter respect voor
Uw persoonsgeschiedenis over deze publieke vraag-
punten nu maar zwijgen, alleen maar om te verbergen,
dat U h.i. te Parijs aanvaardt, wat U niemand toestaat
uit Kamper handen te aanvaarden.

Doch we gaan verder; U vervolgt:

En daarbij kwam het tweede bezwaar, dat de Faculteit, die
deze eere-doctoraten verleende, modern was.

Als ik U goed begriep — zie wat nog volgt — dan
wilt U daarmee zeggen, dat ik betoogd heb, dat een
niet-gereformeerde faculteit niet een gereformeerde pro-
movere kan. Maar dat is alweer onjuist. We zullen nog
eens een gedeelte citeeren van mijn artikel, waarop U
blijkbaar doelt (Reformatie, 26 April 1935):

Hiermede is het karakter der faculteit reeds tevens aan-
geduid. Het is door den loop der geschiedenis bepaald als
niet-orthodox. De vakken worden verdeeld over lutherschen en
gereformeerden; de studenten, en ook de gepromoveerden moe-
ten het van beide groepen hebben. De faculteit deed van zich
spreken door het symbolisme: de behoudende kracht van
het geloof hangt volgens deze theorie niet af van de juistheid
onzer theologische inzichten, doch van de echtheid en de
kracht der overgave van het hart aan God; door onjuiste
theologische meeningen wordt deze niet gehinderd. Roomschen
en tusschen orthodox en liberaal een brug slaande protestanten
hebben naar die leer geluisterd. De nagedachtenis van Nathan
Söderblom is expres in een officiële zitting geëerd. Adolf
Keller sprak over „het neocalvinisme van Karl Barth“.

Conclusie: mij is niet duidelijk, waarom 't indertijd door de
Kamper professoren(?) in hun strijd voor het promotierecht
geschiede beroep op Montauban als „ongelukkig“ is aigedaan
door „De Heraut“. Haar redacteur is thans zelf gepromoveerd
door een faculteit, die met die van Montauban onder zijn von-
nis viel; daartoe stond zij confessioneel verder van ons af
dan Montauban (Montpellier). De Heraut-redacteur noemde
(gelijk wij citeerden) Montauban het „ééne voorbeeld van een
Theol. faculteit, die buiten het Universitair verband het promo-
tierecht uitoefent“. De Parijsche was er toen ook reeds om
„op eigen naam“ te promoveren. Zie b.v. het titelblad van
Prof. Lecercis „These“ van 1931, en let op het verschil met
die van 1894.

De eenvoudige redeneering lijkt me doorzichtig genoeg.
Ze komt hierop neer:

a) men zegt: Kampen mag niet promoveren, want
het is niet verbonden aan andere faculteiten;
b) maar ik antwoord: Parijs is dat evenmin;
c) men zegt: om de eenheid der wetenschap in
de wetenschappelijke keur der promotiehandeling te
waarborgen, moet een promoveerende faculteit niet
alleen zelf uit één beginsel haar wetenschappelijke
arbeid opbouwen, doch behooren de andere faculteiten,
waarmee ze samenwerkt, desgelijks te doen; dan immers
geschiedt de promotie niet alleen op gezag van promotor
en promoveerende faculteit, doch ook op gezag van den
universiteitsrektor, die dan in zijn persoon het weten-
schappelijke en óók het confessionele
gezag der geheele universiteit belichaamt; derhalve:
Kampen kan niet promoveren, want al is het één in
wetenschappelijk én in confessioneel opzicht, het mist
toch voor heel het veld der universitaire wetenschap de
confessionele én wetenschappelijke samenwerking met
andere faculteiten;

d) maar — zoo antwoord ik — daartegenover staat
het nuchtere feit, dat de Parijsche faculteit niet
alleen het universitair karakter ten eenen male mist,

2) Behalve Prof. Ridderbos.

doet dat ze ook zelf in haar simpele faculteits-
verband allerminst een confessionele eenheid is;

e) derhalve moet een gepromoveerde van Parijs niet
langer Kampen's promotierecht in den weg gaan
staan, want:

1e het staat met Parijs gelijk, wat het missen van
het universiteitsverband aangaat;

2e het heeft boven Parijs vóór, dat het wel degelijk
een confessionele eenheid is, wat van Parijs allerminst
gezegd kan worden.

Mijn opmerking, dat de Parijsche faculteit vóór van
ons afstaat dan een andere, brengt dus geen be-
zwaar in tegen Uw gepromoveerd-worden, doch
neemt bezwaren weg tegen Kampen's pro-
movereën kunnen. Als een moderne, en uit allerlei
kerkelijke en confessionele kringen opgebouwde faculteit
promovereën mag, zonder universitair verband, hoe-
veel te meer dan een overeenkomstige hogeschool
te Kampen, die uit één kerkelijken kring is opgebouwd
en uit één confessioneel beginsel haar arbeid opbouwt?

Maar Uw bedenkingen zijn nog niet weggenomen; gij
vervolgt:

Het was daartegen, dat ik nu opkwam. Ge ontkent thans,
dat ge dit gedaan hebt. Het is daarop, dat ik u antwoorde
wil door uw eigen woorden aan te halen. De promotierecht-
questie zelf kan ik daarbij buiten bespreking laten. Ik heb,
meen ik, daarop u vroeger een volkomen afdoend antwoord
gegeven. Het feit, dat ik een eere-doctoraat van deze Vrije
Theologische faculteit aannam, was niet, zoo antwoordde ik
u, omdat ik veranderd was van meening omtrent het promotie-
recht onzer Theologische School.

Dat „volkomen afdoende“ antwoord is mij werkelijk
niet bekend. Wel weet ik, dat ik op die punten, die
mij van beslissende betekenis schenen (vooral dat
puntje van „op eigen naam“ promoveeren) ben
ingegaan, zonder door U weersproken te zijn („Reformatie“
3 Mei 1935); dat daarna Prof. Greijdanus in zijn
klare artikel („Reformatie“ 10 Mei 1935) verder op de
zaak van den parallel Parijs-Kampen is ingegaan,
waarmee ik mij ontslagen achtte van den plicht, nog
eens mijnerzijds te zeggen, wat Prof. Greijdanus op
onverbeterlijke wijze had aangehouden; en dat ik elk
oogenblik bereid ben, in te gaan op eventueel nog
overblijvende (d.w.z. mogelijk nog niet besproken) punt-
jes, als U dat verlangen mocht. M.i. zoudt U goed
doen, als U dit verlangde, en vooral, als U dan, vóór
het uitspreken van dit verlangen, aan Uw lezers door-
gaf wat door „De Reformatie“ is gezegd (ik ben tot
hetzelfde bereid). U zoudt op die manier den vrede in
de kerken ten zeerste kunnen bevorderen, en de Vrije
Universiteit er mee kunnen dienen. Want met de vol-
gende woorden — dat geloof U zelf wel — is de kwestie
zelf niet afgedaan:

En het principieel verschil tusschen deze Vrije Theologische
faculteit te Parijs, die hier historische rechten kon doen
gelden en een geheel ander karakter had dan onze Theologische
School, toonde ik aan.

Ja, U toonde dit aan. Maar Prof. Greijdanus toonde
aan, dat dit „geheel ander karakter“ (Parijs-Kampen)
of fictief was, of, voorzoover het niet-fictief was, niets
te maken had met de vraag van het promotierecht. U
hebt destijds, naar aanleiding van „Den Haag-West“
aangekondigd, van verdere polemiek, ook over het pro-
motierecht, af te zullen zien („Heraut“ 19 Mei 1935). De
door Den Haag-West aangeschreven colleges moesten
— zoo vond U — eerst maar eens onderzoeken — alsof
ze daarvoor benoemd waren — wie (enkelvoud)
tot al die polemieken aanleiding gaf. Inmiddels hebt
U het gesprek — gelukkig — toch weer geopend, ook
zonder dat er van een „invloed oefenen“ van deze col-
leges „op de betrokken instanties“ iets gekomen is. He-
geen me van U zeer wijs schijnt. Want die aangeschreven
colleges hebben andere mandaten. En het met elkaar
confereren kunnen de betrokken „instanties“ zelf wel
regelen; ze zijn geen kinderen. Wat zou er dus tegen
zijn, dat Uw blad, en het onze, nu eens rustig het ge-
sprek weer opnemen? We konden b.v. zóo doen: U of
ik beginnen iets te schrijven; ik of U nemen dat over,
en geven daarop antwoord; we gaan aldus verder, het
gereformeerde volk kan ons belangstellend volgen. Zou
de vrede er niet door gediend worden? Als we stellingen
met toelichting geven, komen we verder. Ook al zou
het lang duren: binnen drie jaar kan veel gebeuren.

Nog één kanteekening vergunt U mij bij Uw boven-
staande woorden. Gij beroept U op de „historische
rechten“ der Parijsche faculteit. Natuurlijk hebt U
daarbij het oog op het feit, dat de Parijsche faculteit
vroeger wel in universiteitsverband heeft gestaan,
al is ze dan thans reeds jaren lang geheel geïsoleerd.

Nu zullen we maar niet praten over de kwestie, wat
zulk een universiteitsverband bij een promotie in werke-
lijkheid beteekent; ingewijden weten: het is slechts
formeel, heeft ongeveer niets om 't lijf. Maar als zulk
een verband niet eens behoorlijk werkt, als het er
is, hoe kan het dan na-werken, als het er niet
meer is? Een collega, die Uw opmerking gelezen
had, merkte dezer dagen op: als die redeneering van
„De Heraut“ opging, zou men óók moeten zeggen: een
vrouw, die van haar man wettig geschei-
den is, kan toch nog op grond der „histori-
sche rechten“ op zijn naam geheel vrijen
onafhankelijk inkoop doen! Ik geloof, dat
de vergelijking volkomen ad rem is. U hebt jaren lang
betoogd: er moet op het moment niet alleen, maar ook
in heel de procedure zelf, der promotie, om haar te legi-
timeeren, universitair verband zijn. Welnu, dat verband
is in Parijs verdwenen, jaren aanen; nieuwe hoog-
leeraren traden nadien op; kerkelijke invloeden —
nog wel van meer dan één kerk — gelden bij de
benoeming der professoren. Wat willen daar nu die
„historische rechten“? Hoogstens zou men van dit argu-
ment nog iets (maar dan niet eens iets essentieels)
kunnen maken, wanneer het liep over het ius promo-
vendi van die professoren, die den tijd hadden be-
leefd, waarin ze nog binnen universiteitsverband ston-
den. Maar als dezen weg vallen, waar blijft dan de
universitaire samenhang? Hij is verdwenen, en om de
promoties bekommert zich, ook niet op papier, geen
enkele universitaire kring meer.

„Historische rechten“?

Ik meen, dat U wel zult doen, en staat in het Duitse

geval van dit argument af te zien. Want als U zóó aan die m.i. onderstelde „historische rechten” zouwt willen blijven hangen, dan zouden we moeten concluderen, niet alleen (wat we al wisten), dat U gepromoveerd was aan een geïsoleerde faculteit, doch óók (wat we dan eerst thans gaan concluderen uit Uw these van „historische rechten”) dat U is gepromoveerd, in den grond der zaak, op gezag van den paus, welk gezag, geloof ik, kerkelijk is. Men leze maar eens de geschiedenis van de Universiteit van Parijs er op na. Louis Liard, L'Université de Paris (Paris 1909, onderdeel der reeks: Les grandes Institutions de France) wijst duidelijk aan, dat er in de beginjaren van de Parijse universiteit een heftige strijd gevoerd is tusschen de universiteit en den bisschop van Parijs. Laatste genoemde wilde óók een stem in het kapittel hebben; maar de universiteit wilde alleen met den paus te maken hebben. In een bul van 1222 proclameerde de paus toen de onafhankelijkheid der universiteit tegenover den bisschop, maar bevestigde tevens haar afhankelijkheid tegenover hemzelf. „Ainsi affranchie du Roi et de l'Évêque, ne dépendant plus guère que du Pape, la démocratie universitaire, répandue, sans places fixes, sans bâtiments spéciaux, dans la Cité et sur la Montagne Sainte-Geneviève, s'organise intérieurement et se donne peu à peu la forme sous laquelle elle vivra pendant des siècles” (p. 9).

Ik weet, dat deze kleine herinnering veel weg heeft van een vrij onnoozel grapje. Toch waag ik ze. Want evengoed, als de latere ontwikkeling der Parijse universiteit moet worden beschouwd los van de pauselijke overheersing, zodra deze gebroken is (cessante causa cessat effectus), evenzeer moet de Parijse theologische faculteit worden losgezien van de universiteit, zodra ze daarvan losgegaan is. Ik citeer nog eens de door U niet weerlegde opmerking van Prof. Dr S. Greijdanus, als deze schrijft („Reformatie” 10 Mei 1935):

Wanneer Dr H. H. Kuyper betreffende het promotierecht van de Theologische Faculteit te Parijs schrijft, dat hij „aanwees, hoe ze het recht om doctorale graden te verlenen kreeg en behield, ook nadat het verband met het lichaam der Universiteit door den Staat verbroken werd”, moet dit laatste betwist worden wat het recht betreft op het standpunt van hen, die, zoals Dr H. H. Kuyper, beweren, dat een inrichting voor hoger onderwijs alleen in verband met een Universiteit promoveeren mag. Want als dan die hand met een Universiteit verbroken is, is dat recht vervallen. Of dat verscheuren van dien hand niet door die inrichting gewenst werd, doet hier niet ter zake. Het was dan toch de wettige overheid, die hier den hand losmaakte. En cessante causa, cessat effectus. Het is onlogisch en verloochening van eigen principe, wanneer men, meenende, dat een Theologische Faculteit of Theologische School alleen in verband met een Universiteit doctorale graden kan of mag verlenen, toch zulke graden verleent en aanneemt, ook wanneer dat verband met een Universiteit losgemaakt is.

Zoals ik reeds zeide, deel ik die meening niet. Ik acht haar principieel fout. Eene inrichting voor hoger onderwijs, Faculteit, School, moet in zichzelf het recht tot verlening van doctorale graden hebben, en anders kan niets en niemand haar dat recht verlenen, ook geen verband met andere Faculteiten of Scholen.

Maar wie eenmaal deze m.i. principieel foutieve meening van het noodzakelijk verband met een Universiteit heeft en propageert en daarmee de uitoefening van het recht tot verlening van doctorale graden door de Theologische School bestrydt, dient consequent te zijn, en dus zulken doctoralen graad te weigeren van een inrichting, die niet (meer) met een Universiteit in verband staat, hoezeer hij ook dien doctoralen graad op prijs zou stellen en begeeren.

Handelt hij anders, en aanvaardt hij dan toch van zulk eene inrichting den doctoralen graad, dan is dat onlogisch, en dan vervalt daarmee eigenlijk het recht van oppositie tegen de uitoefening van het recht tot verlening van doctorale graden door de Theologische School te Kampen.

Dit alles op te merken, is niet pijn doen aan U, doch het is de pijn verzachten van hen, die Uw argumenten niet kunnen plaatsen in het totaalbeeld van het publieke werk van Dr A. Kuyper en van Uzelf. Het is niet het inbrengen van een persoonlijk element in de discussie; o neen. Het is — vlak omgekeerd — het indragen van persoonlijke elementen in de discussie, als men ons verbieden wil, te vragen naar de eenheid van den publieken arbeid, ook van Uzelf.

We gaan echter verder:

Maar ge hadt meer gedaan dan die vraag mij te stellen. Nadat ge eerst hadt trachten aan te toonen, dat ik in conflict kwam met wat ik vroeger in *De Heraut* geschreven had over het promotierecht van de faculteit te Montauban, eindigde ge uw artikel van 5 April 1935 (15e j.g., No. 27) met twee vragen te stellen, die te beantwoorden overbleven: a. hoe wordt die vrije theologische faculteit onderhouden (n.l. van Parijs). — Dit gold de vraag, of deze faculteit een kerkelijke Hoogeschool was. —

b. hoe is haar confessioneel karakter, (cursief door mij K.), gezien in het licht van haar jongste geschiedenis.

Zeker, zeker, dat staat er. En — gelijk hieronder nog uit Uw woorden blijken zal — wilt ge mij, als ik die vragen stel, ervan beschuldigen, dat ik het zoeklicht wierp op Uw inconsequentie. M.a.w. — ook Uw bovenstaande woorden wezen reeds in die richting — U meende, dat mijn bedoeling was, een stukje van Uw persoonsgeschiedenis te beschrijven.

Maar dat is toch een vergissing. Ik wilde aantonen, dat Uw theoretische positie als praeadviseur der Synode in de zaaksgeschiedenis der Geref. Kerken (inzake promotierecht) factisch veranderd was; en dat men dus — met medewerking van Uzelf — zou moeten komen tot het opstaan van een andere bladzijde in de zaaksgeschiedenis der promotierechtdebatten. Dit blijkt duidelijk uit de manier, waarop ik mijn beide, door U gereleveerde vragen inleidde; ik citeer mezelf nog eens („Reformatie” 5 April 1935):

Een andere kwestie, die ook met het oog op de hoog-noodige eenparigheid van gevoelen ons interesseert, is deze: wie verzorgen, onderhouden eigenlijk deze faculteit? Men weet, dat er onder ons zijn, die het een geweldig onderscheid achten, of een hogeschool op de manier van de Vrije Universiteit, dan wel op die der Kamper kerkelijke hogeschool wordt onderhouden, ook wat de benoeming der professoren betreft, etc. Het onderscheid tusschen die twee is, voor wie de dingen nuchter ziet, reeds nu vrij gering, en zal, hoemeer de Vrije Universiteit op den al krachtiger ingeroepen steun juist van de Gereformeerde Kerken aangewezen zal zijn, factisch al geringer worden. Toch zijn er verschillen. Verschillen, die

voor velen, nadat de argumenten van 1914 zichzelf verteerd hebben, toch nog na dien met kracht naar voren gebracht worden.

Welnu, twee vragen blijven te beantwoorden:

- hoe wordt die vrije theologische faculteit onderhouden?
- hoe is haar confessioneel karakter, gezien in het licht van haar jongste geschiedenis?

Ieder voelt: het is mij hier er niet om te doen, Dr H. H. Kuyper iets te misgunnen, doch om de Theol. School iets te gaan gunnen. Geen persoons-, doch zaaksgeschiedenis, kerkgeschiedenis, schoolgeschiedenis.

U geeft dan van mijn opmerkingen volgend overzicht:

Een uitvoerige uiteenzetting volgde daarop om aan te toonen, dat haar karakter door den loop der geschiedenis bepaald was als niet-orthodox. En de conclusie luidde: „mij is niet duidelijk, waarom het indertijd door de Kamper professoren (behalve Prof. Ridderbos) in hun strijd voor het promotierecht geschiedde beroep op Montauban als „ongelukkig” is afgedaan door *De Heraut*. Haar redacteur is thans zelf gepromoveerd door een faculteit, die met die van Montauban onder zijn vonnis viel; *daarvoor stond zij confessioneel verder van ons af dan Montauban (Montpellier)*” (Ref. 26 April 1935, 15 j.g., No. 30).

Uw bezwaar was dus tweërlei: vooreerst, dat ik dit eere-doctoraat ontving van een Faculteit, terwijl ik het recht om te doctoreren aan zulk een Faculteit ontzegd had, en ten tweede, dat ik dit doctoraat ontving van een faculteit, die niet orthodox was.

Maar, hooggeachte Prof. Kuyper, men hangt toch niet aan één zinnetje? Ik heb reeds herinnerd aan mijn vraag: hoe worden de professoren te Parijs benoemd? Hoe in Parijs, hoe in Kampen? Toen bleek ons, dat Parijs met meer dan één groote teen „in de kerkelijke klem” (mij overigens onbekend voor professoren, die in die kerk hun Christelijke vrijheid beleven) vastzat; dat die kerkelijke invloeden a. in het kerkelijke alles-behalve homogeen, en b. in het confessionele alles-behalve garant voor wetenschappelijk werk, uit één orthodoxe belijdenis opkomende, mochten heeten. Conclusie was dus niet: met zoon faculteit pleegt Prof. Kuyper vrijgaten, o foei; doch ze was deze: als zoon hybridisch-saamgestelde en confessioneel van Montauban (door de Kamper professoren indertijd als voorbeeld aangehaald) en van ons ver afstaande faculteit promoveeren mag, en als zij kan uittaken, langs den weg van wetenschappelijke oordeelvelling, wie de echte zonen van Calvijn zijn (daarom ging het immers, toen men in Nederland naar eerepromotie zocht?), hoe veel te meer kan dan Kampen, niet-hybridisch-saamgesteld, en wel degelijk confessioneel-trouw, in wetenschappelijk oordeel van promotiehandelingen verder bouwen aan den draad van Calvijn?

We beluisteren weer Uzelf:

Nu hebt ge, toen Dr Kaajan er u op wees, dat deze kritiek onbillijk was, omdat ook hoogleraren van onze Theologische School eere-doctoraten of professoraten hadden aangenomen van Scholen, waaraan moderne hoogleraren verbonden waren, daarop wel geantwoord, dat de beide gevallen niet gelijk stonden, maar wanneer ge daarop volgen laat: „Er is niemand — zoover ik weet — die zijn tijd vermorst heeft met kritiek op één der vele programmapunten der Parijse herdenking, in casu: de eere-promoties. Ik ken wel iemand, die deze zaak in verband heeft gebracht met een *Heraut*-citaat van lang vervlogen tijd over „*facultés de théologie*”. Maar ik ken niemand, die over dat ééne programmapunt der Parijse Calvijn-herdenking kritisch sprak.... Er is gesproken over de Parijse herdenking als totaal: het *samenkomen van „vrijzinnig” en „calvinist”* niet (als in Genève indertijd) voor een monument-in-steen, doch voor een (wat veel gewichtiger is) monument-in-woorden”, — dan waart ge blijbaar vergeten, hooggeachte collega, toen ge dit 10 Mei schreeft, wat ge in uw voorafgaande artikelen betoogd en in *De Reformatie* van 26 April gezegd hadt. Ge hadt wel degelijk in verband met deze eere-promoties er op gewezen en zelfs uitvoerig aangetoond, dat deze Faculteit niet orthodox was.

Neen, ik was dat volstrekt niet vergeten. Maar U hebt blijkbaar, onder het lezen van mijn opmerkingen, het verband van mijn betoog vergeten, en ook de reeds gereleveerde inleiding van mijn beide vraagpunten. Mag ik de onderstelling wagen, dat U te gereedelijk hebt ondersteld, dat ik een persoon wou treffen, in casu Uzelf, terwijl, indien U begonnen waart te gelooven, dat het om zaaksgeschiedenis ging, alles in ander licht zou hebben gestaan? U sprak hierboven van een Uzelf gereikten eerekrans, waarin doornen werden gestoken. Al weer persoonsgeschiedenis dus! Maar ik schreef kerkgeschiedenis. Ik zie, hoe men nu reeds jaren aan een het Kamper promotierecht ontkent, door het schrikbeeld op te roepen van Kamper doornen, gestoken in den eerekrans der godin der wetenschap, zodra Kampen promoveert. Maar afgedacht van het feit, dat deze godin een heidensch ontwerp is, sta hier nu voor de zooveelste maal het betoog, daartegenover, dat, INDIEN Kampen promoties doornen in de kroon der wetenschap zouden steken, dit dan ook gebeurd is te Parijs, met Uw goedvinden, en onder applaus ook van velen, die ter Synode zeggen: o foei, als er een zelfstandige faculteit op eigen naam promoveert! En nu zeg ik, precies als Prof. Greijdanus (zie hierboven): natuurlijk was het geen doorn in een eerekrans, daar in Parijs. Maar we zeggen wel: houd dan op, ter Synode dat schrikbeeld op te roepen, als het om Kampen gaat.

Derhalve heb ik niet in verband met die eerepromoties (gelijk U schrijft), maar in verband met de daaruit voortvloeiende consequenties voor „*Heraut*”- en synodedebatten, die Parijse faculteit en haar niet-orthodox zijn behandeld. U richt zich verder tot mij:

Nu hebt ge later wel betoogd, dat uw bezwaar niet was, dat door Prof. Rutgers en mij een eere-doctoraat aangenomen was van een niet-orthodoxe faculteit, — als een Mohammedaanse faculteit het deed, mocht ik het gerust aanvaarden! — maar dat we deel hadden genomen aan de Calvijn-herdenking als totaal-actie genomen, omdat we daardoor verklaard hadden, dat zij (d.w.z. de hoogleraren der bedoelde Faculteit) nu ook in 't voetspoor van Calvijn gaan. Een bewering, die ik niet begrijp en waarop ik daarom ook niet antwoorden kan. De Theologische faculteit van Parijs heeft aan deze Calvijn-herdenking alleen in zooverre deelgenomen of beter gezegd, haar belangstelling daarin getoond, door bij deze gelegenheid de bedoelde eere-doctoraten uit te reiken.

Maar dit is mij niet duidelijk. Thans verklaart U openlijk, dat de bedoelde faculteit alleen maar „haar belangstelling toonde” in de Calvijnherdenking. Dat wil dus zeggen: feitelijk was de promotiehandeling niet een officieel programmpunt van de Calvijnherdenking; en wilt U daarmee betoogen, dat de promotiehandeling, strikt genomen, niets met de totaal-actie der herdenking te maken had. Maar dit stelt me toch wel eenigszins teleur. Hebt U niet zelf in „*Heraut*” no. 2980 (3 Maart 1935) „het program” „van wat er geschied zal” meegedeeld? Waren „de eigenlijke feestdagen” niet 13, 14, 15 Maart? En waren dan niet van die eigenlijke feestdagen de officiële programpunten: a. lezingen in de Theol. Faculteit; b. een zitting, gepraesideerd door Uzelf; c. de eerepromotie; d. een receptie; e. een concert? Ik laat nu de feestelijkheden van 16 Maart maar buiten beschouwing. Waarom mag ik niet gelooven, wat U zelf schrijft? Hierboven — daarvan nog een staaltje — bleek, dat U het mij kwalijk neemt, als ik op 8 Maart 1935 schrijf, dat te Parijs voor een deel wordt voortgezet, wat te Amsterdam begonnen werd, en U noemt het verdachtmaking. Maar U zelf, in Uw terugblik op de Parijse herdenking als totaal-actie (met inbegrip van de zittingen in de Theol. Faculteit) schrijft op 24 Maart 1935 („*Heraut*” 2983): „Evenals het Calvinistencongres te Amsterdam heeft ook dit Congres onder Gods zegening goddiend om de beginselen van het Calvinisme scherper in het licht te stellen en de trouw aan deze beginselen vaster te maken”. Ik wilde, dat ik het kon gelooven; ik ontken het, op grond van de vooronderstellingen van het congres. Dit blijve echter rusten. Hoofdzaak is: als ik het zeg, deugt het niet; een paar weken later achter zegt U hetzelfde.

En wanneer U dan ook vervolgt:

En het is bij niemand met gezonde zinnen opgekomen om in de aanvaarding van dit eerebetoon een „verklaring” onzerzijds te zien, dat deze Faculteit of al hare hoogleraren door ons voor „Calvinisten” werden gehouden.

dan zeg ik heel rustig: dat is ook door niemand bewaard. U moet weer zorgvuldig citeeren, en het probleem onveranderd laten.

Ditselfde geldt ook voor wat U verder schrijft:

Het tweede punt, waarop ik in dit deel van mijn antwoord nog wilde ingaan, raakt het Calvinistencongres te Amsterdam. Ik kwam er tegen op, dat de voorstelling werd gegeven, alsof de Vrije Universiteit of haar hoogleraren, die aan dat congres hadden deelgenomen, de Barthiaanse Theologie zouden hebben goedgekeurd, omdat Prof. Haitjema daarbij was medegedeeld. In verband daarmee weet ik er op, dat ge in het bericht in *De Bazin* de namen dezer hoogleraren curieus had laten drukken en Ds Ferwerda, hoewel hij niet in de kwaliteit was uitgenodigd, had aangeduid als *Curator der Vrije Universiteit*. Ge hebt daarop geantwoord, dat ge in *De Bazin* eenvoudig het u toegezonden bericht van het Ned. Chr. Persbureau had overgenomen; dat in dit bericht bij Ds Ferwerda niet zijn kwaliteit van Curator vermeld stond en dat de namen van het uitvoerend Comité allen cursief gedrukt waren. Wat ik schreef zou dus op louter fantasie berusten.

Ge hebt, gelijk mij bleek, daarin gelijk, dat dit bericht niet aldus in *De Bazin* stond en ik mij te dien opzichte dus vergist heb. Een vergissing, die echter alleen het blad raakt, met de zaak. Want in *De Reformatie* van 13 Aug. 1934, 14e j.g., No. 48, hebt ge de namen van het uitvoerend comité opgenomen en daarop laten volgen: „Wij staan dus voor het feit, dat behalve een christelijk-gereformeerde dominee, ook vier hoogleraren en één Curator van de Vrije Universiteit (dit was Ds Ferwerda, K.) den volke komen zeggen, dat Prof. Haitjema te rekenen is tot de gereformeerden.”

Het bedroeft mij, dat Gij de schoone gelegenheid, U geboden, om een onaangenaam element uit de discussie te elimineeren, nu niet gebruikt. Uw aanklacht was: het is Prof. Schilder er speciaal om te doen, de V.U. zwart te maken. Haar met name wil hij hebben. Zelf ging U zóóver, dat U tot vergelijkingen kwam: Prof. Schilder verklaart wel de V.U., maar niet de A.-R. partij besmet. Hoewel dit alles duidelijk is weerlegd in mijn vorigen „Open Brief”, constateert U thans, dat Uw vergissing alleen het blad, niet de zaak betrof. Maar de duidelijke feiten weerspreken U. Want:

1e in „*De Reformatie*”, XIV, 48 (31, niet 13 Aug.) geef ik antwoord op een artikel van Prof. Grosheide, dat ik vooraf in zijn geheel had overgenomen. Is men hatelijk tegen de V.U., als men van stemmen uit haar kring nota neemt?

2e in dien tijd heb ik alle stemmen over dat congres doorgegeven en besproken, zoover ik mij herinner:

3e Prof. Grosheide's artikel heb ik breed beantwoord:

4e dat antwoord begon met de vermelding van het uitvoerend comité:

5e geen enkele naam is daar gecursiveerd of gespeld;

6e daarna volgt deze passage:

Op dit congres heeft Prof. Grosheide reeds gezinspeeld in zijn artikel, bovenbedoeld; hij zag er een paradigma in van het bestaan van „gereformeerde in engeren en in ruimeren zin”, en ik ben dus niet eens buiten de lijn van zijn eigen betoog, als ik in rechtstreeks verband met wat Prof. Grosheide schreef, ook over dit congres mijn meening tegenover de zijne stel.

En ik vind dat noodig. Dit congres wil opgevat worden als een congres van „VAN” Gereformeerden. De samenkomende dienen elkaar dus over en weer bij de natie en bij de naties, als gereformeerde aan. Gereformeerde in engeren, of in ruimeren zin. En wijl een congres VAN gereformeerden slechts door een comité VAN gereformeerden (die trouwens zelf ook congressisten zijn) kan worden samengeroepen, wordt door al deze Heeren, wederzijds, en vice versa, erkend, dat ze op een of andere wijze, d.w.z. in den engeren of den ruimeren zin, gereformeerde zijn.

Wij staan dus voor het feit, dat behalve een christelijk gereformeerde dominee, ook vier hoogleraren en één curator van de Vrije Universiteit den volke komen zeggen, dat Prof. Haitjema te rekenen is tot de gereformeerden.

7e dat het er niet om gaat, de V.U. te treffen, en haar alleen, blijkt wel zeer duidelijk uit de omstandigheid, dat ik ook op den christelijk-gereformeerde de wijze, en me er ook over verwonderd dat deze zoo denkt:

8e die verwondering zelve is door omtrentelijke artikelen nader toegelicht, want de vraag is juist deze: hoe kunnen zij, die officieel tot gereformeerde voorlichtingsgroepen zijn (en zulk een gereformeerde voorlichtingsdienst onderhouden), op deze wijze diepgaande verschillen

... (over heel de ... als schakeer ... stelden? ... We luisteren ...)

En in *De Refo...* „De groep d... gereform... Daar z... (over K.).

Ja zeker, U c... dat niet gedaan... (lak daarop... ik ook nog... „ien”. Alweer... is, doch o... gaardeering v... rieren zin. „...erden”, gelij... schied. Geschr... U heeft ech... 21 Sept. 1934 d... hand bedenkelij... TOEVOEG... wa... aan het nog-nie... toevoegen. ... nadat U eerst d... gelaten, en da... U zoeken heb... en ander citaa...

En daarna we... (overveer) voor... geheel (dus ook... Comité zitten, K... den m.i. funesten... in slaanden, de... drijvig syncretis... lankbeelden van... gereformeerde zou... (K. No. 48). De c...

Ja, maar de v... (overveer) „b.v.” (b... studenten word... der gevolgen is... nigen; maar U... looding tussch... EUN studenten... latelijkheid teg... we toch naar t... heb ik het me... — heusel... hoogleraren de... groep, met na... SSR, die heel... studenten, d.w.z... en hogere burz... kiders van late... in den waan, d... Haitjema, geref... letterlijk niets... indersdaad... Maar U stoot... bewust?!

Bewust, dus nie... der Vrije Univer... te dit wisten... stanten door d... in de denkbeelde... reformeerde mog...

Bewust; hier... wegliet:

Men heeft be... zomhof heeft... en is voor pul... gedeeld.”

En hiervan ne... ik al vaak be... held heeft gema... c.a. anders... van dit congres... daarmee wa... niet behoud van... den) de gema... niveren. Ma... land geschieden... dat de aanvaan... dat U dan weer... „DEZE HO...”, verkreeg... van de christelij... bij dit alles nie... Ik volg U ver...

De Popena is in... „Het oord... dialectische the... rond niet van... Je lees dat, maar... ik niet tegenspr... dat het zoo is” C... het is toch zeker... Prof. Grosheide...

Laat men deze... plaats. Wat Pr... 17 Aug. 193... had deze hoogle... landen op ve... en wat het binz... ook moest... tot onze G... namen behoor... noedheid van... willen, ook Ger... Prof. Gr., „een... ruimeren z... Prof. Gr. ook de... Welnu, wie z... Barthianisme n... Prof. Hepp bet... elders gewaarsc... op Barth? Ik m... overdriving...

7e dat het er niet om gaat, de V.U. te treffen, en haar alleen, blijkt wel zeer duidelijk uit de omstandigheid, dat ik ook op den christelijk-gereformeerde de wijze, en me er ook over verwonderd dat deze zoo denkt: 8e die verwondering zelve is door omtrentelijke artikelen nader toegelicht, want de vraag is juist deze: hoe kunnen zij, die officieel tot gereformeerde voorlichtingsgroepen zijn (en zulk een gereformeerde voorlichtingsdienst onderhouden), op deze wijze diepgaande verschillen

over heel de linie van het belijden) relativeren, door als schakeeringen, variaties op eenzelfde thema, voor te stellen?

We luisteren maar weer:

En in *De Reformatie* van 21 Sept. 1934, No. 51, herhaalt de groep als groep zegt: wij erkennen elkaar als gereformeerde. Daar zijn zuivere geëngageerden der V. U. bij (ik citeer K.).

Ja zeker, U cursiveert. Maar U breekt ook af. Hadt U niet gedaan, dan zou erbij hebben gestaan, dat ik ook daarop deze woorden volgen laat: „en waarlijk ook nog een paar Chr. Gereformeerden”. Alweer een bewijs, dat het niet om de V.U. te doen is, doch om allen, wier leer in strijd is met de waardeering van Barthianen als gereformeerden-in-zijn. (Overigens is het woord „zuivere geëngageerden”, gelijk uit het volgende Ref.-nummer blijkt, een fout. Geschreven was: „zeer vele geëngageerden”).

U heeft echter nog iets: nadat U in een citaat van 21 Sept. 1934 de schaar hebt gezet op een in DIT verband bedenkelijke manier, beweert U, dat ik daaraan TOEGEVOEGD... wat ik schreef in het nr van 31 Augustus, aan het nog-niet-geschrevene kan men evenwel kwalijk iets toevoegen. Kleinigheidje? Dezen keer niet; want, nadat U eerst die christelijke-gereformeerden hebt weggehaald, en daarmee de klacht over mijn speciaal-de-V.U.-zoeken hebt „ondersteund”, haakt U dan daaraan een ander citaat vast:

En daaraan wordt dan toegevoegd: „Het ligt bewust (ik citeer) voor rekening van dit uitvoerend comité in zijn geheel (dus ook van de geëngageerden der V. U., die in het Comité zitten, K.), dat onze studenten worden opgevoed in een m.i. funesten, den arbeid der gereformeerde wetenschap slaand, de kracht van onze werkers brekend, een diep syncretisme in de hand werkend waan, dat de denkbeelden van Prof. Haitjema op een of andere wijze gereformerd zouden mogen heten” (31 Augustus 1934, j.g. No. 48). De cursivering is van mij.

Ja, maar de weglating ook. De weglating van de twee letters „b.v.” (bijvoorbeeld). Ik schreef, „...dat b.v. onze studenten worden opgevoed”. Dat wil dus zeggen: één der gevolgen is, dat onze studenten..., enz. Eén der gevolgen; maar U betreft de zaak speciaal op de verhouding tusschen bepaalde hoogleraren der V.U. en EEN student; om dan verder Uw klacht over mijn hatelijkheid tegen de V.U. vol te houden. Waar gaan we toch naar toe? Als ik spreek over „onze studenten”, dan heb ik het — en ik heb dat herhaaldelijk beredeneerd — heusch niet over de studenten van een paar hoogleraren der V.U. Dan heb ik het over de groote groep, met name denk ik er bij aan de leden van SSR, die heelemaal geen tegenwicht krijgen. En die studenten, d.w.z. de toekomstige leeraren aan gymnasia en hogere burgerscholen, de burgemeesters en de volksleiders van later, die studenten worden dus opgevoed in den waan, dat het barthianisme, verdedigd door Prof. Haitjema, gereformeerd is. En wat is daaraan miszegg? Letterlijk niets. Hebben we nu nog niet opgemerkt, dat inderdaad het barthianisme verwoestend inwerkt? Maar U stoot zich aan nog iets anders: het woordje „bewust”:

Bewust, dus niet zonder dat deze hoogleraren en de Curator der Vrije Universiteit dit zelf wisten of inzagen, maar zoo dat ze dit wisten en wilden, worden dus volgens u onze studenten door deze hoogleraren opgevoed in de gedachte, tot de denkbeelden van Prof. Haitjema — den Barthiaan — gereformeerd mogen heten.

Bewust; hier liet ik evenwel iets aan voorafgaan, dat U wegliet:

„Men heeft bewust geweten — de historie van den Calvinistebond heeft luide genoeg gesproken — wat men deed; men is voor publieke en particuliere waarschuwingen niet tegengedraaid”.

En hiervan neem ik niets terug. Er komt nog bij, wat ik al vaak betoogd is, dat men zeer wel de gelegenheid heeft gehad, de heele zaak van den Calvinistebond c.a. anders op te zetten. Formeel immers heeft men dit congres van den bestaanden Bond losgemaakt. En daarmee was de mogelijkheid geschapen, om zelfs het behoud van eigen „eer” (alsof die gevaar liep, des men) de gemaakte fouten te doen vergeten, en opnieuw te zuiveren. Maar hoewel formeel het congres van den Bond gescheiden werd, maakte men de zaak nog erger, wat de aanvaarding van het barthianisme betreft. En dat U dan weer aan de opvoeding van „onze studenten” door „DEZE HOOGLEERAREN” denkt, dat is een „resultaat”, verkregen door tot tweemaal toe de vermelding van de christelijke-gereformeerden weg te laten. Ik kan bij dit alles niet.

Ik volg U verder:

De Popena is in de *Amersfoortsche Kerkbode* hiertegen opgetreden. „Het oordeel van Prof. Hepp en Prof. Groshede over de dialectische theologie van Prof. Haitjema verschilt in den grond niet van Prof. Schilder.” Ge teekendet daarbij aan: „Les dat, maar ik weet dat niet (ik citeer). Ik kan het niet tegenspreken. Ik hoop het, maar kan niet bewijzen, dat het zoo is” (21 Sept., 14e j.g., no. 51). Niettegenstaande het u toch zeker wel bekend kon zijn, hoe en Prof. Hepp en Prof. Groshede over deze dialectische theologie oordeelen.

Laat men deze uitspraak gedateerd, dan is ze op haar plaats. Wat Prof. Groshede betreft, in zijn door mij 17 Aug. 1934 overgenomen artikel „Gereformeerd”, had deze hoogleraar „het gereformeerde in verschillenden landen op verschillende wijze ontwikkeld” genoemd; en wat het binnenland betreft, had hij opgemerkt, dat men ook moest toelaten „die Nederlanders, die zeker niet tot onze Gereformeerde Kerken zouden willen en kunnen behooren, maar die gerekend naar de Gereformetheit van de buitenlanders, waarmee we praten willen, ook Gereformeerd zijn”. „Er is” — zoo schreef Prof. Gr., „een grootere kring, die Gereformeerd is in den ruimeren zin des woords”. Tot dien kring rekende Prof. Gr. ook den barthiaanschen hoogleraar Haitjema. Welnu, wie zoo denkt, moet op dat oogmerk het barthianisme minder verwoestend zien dan ik. En wat Prof. Hepp betreft: heeft deze niet op conferenties en anderszins gewaarschuwd tegen „overdrijving” in de kritiek op Barth? Ik neem die waarschuwing graag over, als hij overdrijving is. Mij zijn geen gevallen bekend.

Tenslotte:

Had ik dan geen recht om te klagen, dat door zulk een schrijven wantrouwen wordt gewekt tegen onze hoogleraren en, waar de Curator er bij wordt genoemd, tegen de Vrije Universiteit? Want ge hebt zelf gezegd, dat het niet mogelijk zal zijn, deze zaak te bespreken zonder de V. U. (ik citeer) te noemen, al zijn er aan de V. U. ook wel hoogleraren, die met den gang van zaken blijkbaar niet instemmen (19 Oct. 1934, 15e j.g., no. 3).

Hier wordt alles duidelijk, als men weet, dat ik hier Uzelf beantwoord, die geklaagd hadt, dat men een stok nam om de V.U. te slaan; ze had „geen de minste verantwoordelijkheid” „voor hetgeen door het Uitvoerend Comité is gedaan”. Och neen, maar wel hadden een deel van haar hoogleraren hartelijk aan de zaak meegewerkt, en de rector had in een officiële rede, door U overgenomen, de zaak verdedigd. Als men dan op een klacht antwoordt, is dat antwoorden geen „zoeken”. U zegt:

En wanneer bij de propaganda voor de V. U. telkens het bezwaar wordt gehoord, dat volgens *De Reformatie* de Vrije Universiteit „Barthiaansch” is, dan kunt ge er u toch niet mee afmaken met te zeggen, dat deze woorden in *De Reformatie* niet te vinden zijn.

Ik maak me nergens van af, in dezen, geloof ik. Ik zeg alleen maar weer: laat men lezen, wat er staat, citeert U zelf nauwkeurig; en trachte niemand zich aan zijn verantwoordelijkheid te onttrekken. Ziet men in, dat de gevolge lijn niet goed was, laat het gezegd worden. Maar U zelf hebt nog pas, ik wees er reeds op, voortzetting van het Amsterdamsche congres toegejuicht.

Uw tweede artikel, hiermee beëindigd, zegt tenslotte:

Mag ik ditmaal hiermede besluiten om dan in het laatste nummer van *De Herant*, dat voor de vacatie verschijnt, mijn slotwoord tot u te richten?

Het doet mij alleen leed, dat ik ook thans opnieuw genoodzaakt ben een lasterlijk gerucht te weerspreken, dat, naar van verschillende zijden mij meegedeeld wordt, rondgaat. Het is n.l. dit, dat gij gepoogd zoudt hebben mij te Bloemendaal te bezoeken, maar ik u aan de deur zou hebben afgewezen.

Wat deze opmerking hier doen moet, weet ik niet. We hebben genoeg over de feiten te spreken; ik heb nog pas geruchten, door een vooraanstaand man verspreid, en totaal onwaar, om des vredes wille, maar onweersproken gelaten, hoewel zelfs de „N.R.Cr.” in een analoog geval publieke afwijzing van dergelijke geruchten had nodig gevonden...

~

En nu Uw derde artikel, het laatste. Het vangt aan:

In uw eersten Open Brief naar aanleiding van de Calvinistherdenking te Parijs tot mij gericht, hebt ge mij gewezen op de bezwaren, die ik in *De Herant* van 1909 had ingebracht tegen de oprichting van het monument te Genève ter eere van Calvin en de Calvinistische Reformatoren. Maar, waar ge breede citaten geeft uit wat ik destijds schreef, hebt ge weggelaten de woorden, waarmee ik die bezwaren inleidde, n.l. dat het allerminst mijne bedoeling was daarmede kritiek te oefenen op de mannen van Gereformeerde belijdenis, die ook in ons land gemeend hebben in het daarvoor bestemde Comité zitting te nemen (*De Herant* van 31 Januari 1909, No. 1622). Ook u is niet onbekend op wie ik daarbij het oog had. Ik heb hun trouw aan de Gereformeerde belijdenis niet in twijfel getrokken. Ik heb niet beweerd, dat zij de andere leden van dit Comité, die naar mijn overtuiging geen goede Calvinisten waren, nu den volke als Gereformeerden hadden aangedien.

Geen wonder ook: er was geen sprake van, dat men toen samenkwam op de basis der gereformeerde belijdenisschriften. Men had daar kerken uitgenodigd, en officieel was bekend, dat de eene zoo, de andere zins met haar belijdenis omsprong. In Amsterdam evenwel werden geen kerken (U hebt er zelf aan herinnerd) maar leidinggevende personen gevraagd; hun theologische leerstellingen kregen daardoor scherper accent, en werden als „gereformeerd in ruimeren zin” over en weer aangedien. Als Ge dan ook schrijft:

Van een dergelijke verdachtmaking van deze mannen van Gereformeerde belijdenis heb ik me onthouden. Indien, zooals ge toen schreef, ge een trouw leerling wildet zijn van den Kuiper van 1909, dan zoudt ge dit voorbeeld hebben gevolgd, uw bezwaren hebben uiteengezet, maar van een oordeel, zooals ge nu telkens u veroorloofd hebt over degenen, die een ander standpunt innamen, u gewacht hebben. Ik behoef na de uitvoerige citaten, die ik in mijn vorig artikel van u aanhaalde, wel niet nader aan te toonen, dat het tegendeel door u is geschied.

dan wordt daarin voortgeredeneerd op foutieve weergave van mijn woorden, en op grond van onderstellingen, die in strijd zijn met duidelijke uitspraken. Op dit niet-efven pad van onjuiste of onnauwkeurige weergave van het geschrevene komt U dan tot volgende ontboezeming:

Het is daartegen dat ik opkwam, omdat ik meen dat ge daardoor een wantrouwen wekt bij ons Gereformeerde volk, dat zonder eenigen grond is. En dat betreurd ik te meer, omdat, al wil ik aannemen, dat dit niet uw bedoeling was, dit wantrouwen niet alleen gewekt werd tegen de hoogleraren der Vrije Universiteit, die aan deze bonden of congressen deel namen, maar ook tegen de Vrije Universiteit. Vooral uw beschuldiging, dat door deze hoogleraren de studenten werden opgevoed in den waan, dat deze door u zoo scherp bestreden Barthiaansche denkbeelden van Prof. Haitjema Gereformeerd waren, was niet alleen ontwaar en krenkend, maar ge zeer goed wist, hoe die Barthiaansche denkbeelden door onze hoogleraren en publiek en op hun colleges bestreden werden, maar moest ook funest zijn voor de Vrije Universiteit en voor de offervaardigheid van ons volk, zonder welke onze Hoogeschool niet bestaan kan, zooals de ervaring geleerd heeft.

Hiervoor verwijs ik naar wat hierboven reeds werd opgemerkt; over „onze studenten”, en over het weggelaten „b.v.”, en over het evenzeer door U op den achtergrond geschoven, maar voor het kennen van mijn bedoeling zeer typerende feit, dat ik de christelijke gereformeerden ook in het debat betrok. Wil ik daarmee zeggen, dat zij niet meer christelijk-gereformeerd zijn? Neen, maar wel, dat ook zij door erkenning van het barthianisme als „gereformeerd-in-ruimeren-zin” de kracht van hun ijver voor de gereformeerde Schrift-beschouwing, rechtvaardigingsleer, heilsleer, christologie, en zoo voort, in haar propagandistische vaart breken. Niet mijn aandringen op wederkeer naar de vroe-

gere methode van optreden-naar-buiten (rustige aanvaarding van een ons opgedrongen isolement, en poging tot contact op de basis van de eigen duidelijk vooropgestelde vóór-onderstellingen), doch het onjuiste namen gevende optreden van vooraanstaande figuren zelf heeft ons volk doen vragen: hoe staat het nu? U weet, dat er gepoogd is, door gesprekken binnenkamers te voorkomen, wat gebeurd is. Toen dit niet hielp, moest er gesproken worden.

Als U schrijft:

En daarbij kwam, dat, waar ge bij uw kritiek op de Vrije Universiteit en hare hoogleraren, telkens er op weest, dat de hoogleraren der Theologische School van deelneming aan deze bonden, congressen enz. zich onthielden, daardoor een tegenstelling gemarkeerd werd, die tot niet anders strekken kon dan om den vroegeren strijd tusschen Kampen en Amsterdam weer voor ons volk in het leven te roepen.

dan wil ik vragen: zoudt U de aangegeven plaatsen willen aanwijzen? Ik houd maar liever op met het citatenspel. Als U de bedoelde plaatsen aanwijst, zal ik ze gaarne toelichten; ik ben er zeker van, dat de mij toegedichte concurrentie-zucht er niet uit blijken zal. Hoe vaak heb ik verzekerd: het is geen zaak Kampen-Amsterdam? En ik deed het van den aanvang aan: uit dezelfde „Reformatie”-artikelen, waaruit U hier en daar een greep doet, blijkt het.

Overigens, wat is dat nu toch eigenlijk: de tegenstelling Kampen-Amsterdam? Er was vroeger verschil over de opleidingskwessie, en ook inzake de „punten van 1905” (leergeschieden). Maar wat hebben die verschillen nu te doen met de vraagpunten, thans tusschen U en mij in geding? Letterlijk niets.

En daarom: één van beide: of IK breng die oude tegenstelling in het debat (maar ik ontken dat ten stelligste) of U doet het (maar dan ten onrechte). Zóveel is intusschen duidelijk, dat op die manier de sfeer in onze theologisch-kerkelijke debatten wat broeierig gaat worden. Diegenen aan de V.U., die ten gunste van de publieke qualificatie van het barthianisme als in wijderen zin gereformeerd hebben beslist, en in de pers deze qualificatie hebben verdedigd of toegejuicht (zooals U zelf het deedt), moeten nu of met argumenten hun gevoelen staven, of, als dat niet kan, er van terugkomen. Maar zij moeten niet hun persoonlijke meening met die van „Amsterdam” vereenzelvigen; deed ik dat, dan ware het oneerlijk in den AANVAL; en deden ZIJ dat, dan ware dat oneerlijk in de VERDEDIGING. Men moet niet mij een zekere oneerlijkheid opdringen, die bloot in de fantasie bestaat, om dan daartegen in „heiligen” ijver op te tornen. Want dan zou de polemiek heelemaal ontaarden. Sommige menschen worden pas huiverig, als de polemische toon scherp wordt. Ik word het, als de zaak vertroebeld wordt, al is ook de toon aeolisch.

Het is dan ook een m.i. ongeoorloofde daad, indien U — ná deze Uwe suggestie in de richting Kampen-Amsterdam zonder eenig bewijs gedaan te hebben — thans in dit verband doorredeneert over de bekende kwestie der „conferenties” ter bekoming van „voortgezet hooger onderwijs” en van „contact met onze hoogleraren”. Door ook al deze aangelegenheid te plaatsen in het raam Kampen-Amsterdam, doet U — ik geloof gaarne onbedoeld — iets, dat ik slechts afkeuren kan, en bouwt U verder op een niet door mij gelegden, doch door U gefingeerden strategischen grondslag. We lezen:

En nog scherper werd uw aanval, toen in het gebouw der Vrije Universiteit een bijeenkomst werd gehouden, waarin Prof. Hepp voor predikanten uit Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht een referaat hield over de Kerk, waarbij hij, zonder namen te noemen, verschillende nieuwere opvattingen omtrent de kerk besprak en beoordeelde.

„Zonder namen te noemen”, inderdaad. Maar zulks noem ik de methode, noch van de „papierse Reformatie”, noch van de „ijzerse Reformatie”.

U vervolgt:

De H. Steen heeft in het Calvinistisch Weekblad op afdoende wijze aangetoond, hoe de voorstellingen, die men van deze bijeenkomst gegeven had, onjuist waren.

Met de voorstellingen van „men” heb ik evenmin te maken, als met de „bedoelingen” van A, B of C. Wat ik zelf als feiten noemde, heeft niemand weersproken; men kan dat ook niet. We vervolgen:

Waar ge meendet — ik laat de vraag, of uw klacht juist was in het midden — dat het doel was uw opvatting van de Kerk te weerleggen, daar eindigde ge uw artikel in „De Reformatie” van 3 April 1936 blz. 226 met te zeggen: „Ik zal me niet afvragen, of degenen die de Vrije Universiteit in stand houden, daarvoor hunne bijdragen hebben afgezonderd.”

Het zou vruchtbaarder zijn geweest, indien U precies gezegd hadt, wat ik beweerd heb. Wat hier staat is weer iets anders. Ik zie er van af, te citeren. Het gevalletje is nog van recenten datum; dat de „pointe” van mijn bedenkingen andere waren dan U hier meedeelt, kan ieder controleren. U constateert:

A bon entendeur demi mot suffit. De fingerwijzing daarin gegeven, was, niet waar, duidelijk genoeg en werd dan ook door verschillende van uw volgelingen verstaan. De contributies werden opgezegt.

We merken slechts op, dat U niet — nadat nog eens uitdrukkelijk de bedoeling van dit (volgens U, niet mij) „demi mot” is verduidelijkt in een volgend „Reformatie”-nummer — thans die bedoeling anders moogt weergeven, dan ik ze zelf aangaf. Mijn bedoeling was en is nog steeds, niet de menschen op te wekken, hun geldzendingen te staken, doch de verzorgers der V. U. (in ruimeren zin) op te wekken, dergelijke wetenschappelijke wonderbaarlijkheden te staken, en niet te spelen met de menschen, die men noodig heeft. En zoudt U nu eigenlijk maar niet beter doen met te erkennen, dat U hier een recht aan mij betwist, dat U zelf ruimschoots Uzelf hebt toegekend? Ik zal — volgens hierboven gegeven belofte — niet ophalen wat U in 1905 Prof. Landeboom hebt durven zeggen. Het is later in de vermelding van de feiten onjuist gebleken; en tot nu toe is in het door U bedoelde geval dit aan mij nog niet overkomen. Mag ik niet aan de V.U. adviseeren, een anderen weg in te slaan? Hebt U niet vaak advies

gegeven, in het openbaar aan Curatoren der Theol. School, zelfs eenmaal met publicatie Uwerzijds van wat nog niet door Curatoren zelf gepubliceerd was? En moest men U toen ook niet aanvaarden in Uw verzekering, dat U Kampen niet wilde treffen, doch die niet? Ik kan niet inzien, waarom U zoudt mogen vóórgaan, en ik niet zou mogen volgen. En overigens berust er bij den penningmeester der V.U. een brief, waaruit hem gebleken is, dat de V.U. op dit oogenblik bijdragen ontvangt, waarvan de niet-intrekking aan mijn advies te danken is.

Onze gesprekken worden inmiddels door U wel wat al te ver buiten de kerkhistorische baan geleid; we krijgen zelfs familiegeschiedenissen te hooren:

Nu weet ik zeer wel, dat ge uw eigen zoon naar de Vrije Universiteit gezonden hebt om in de rechten te studeeren. Ik weet ook dat ge — ik meen eenmaal — een radiorede voor de Vrije Universiteit hebt gehouden.

Ja zeker, en behalve die eene „belangelooze” radiorede, uitgesproken toen ik reeds in Kampen was, heb ik ettelijke malen meer voor de V.U. gesproken, vaak over haar geschiedenis, en in een wintercampagne den Alblas-serwaard afgeliefst om contribuanten te winnen, en de organisatie te helpen inrichten. Maar het is me wel wat erg gruis geworden, toen ik — na die radiorede, waarin ik de idee der V.U. verdedigde tegen haar Barthiaansche principieelste bestrijders — mede door U opgeroepen werd, met U en anderen die principieelste bestrijders der V.U. (tienmaal gevaarlijker dan de door Dr. A. Kuiper bestreden vijanden) te erkennen als „in wijderen zin gereformeerd”. Toen heb ik me afgevraagd: waarvoor hebben we de V.U.? Om te profeteeren, dacht ik; en als ze dan haar eigen profetie verhindert, dan moeten haar vrienden haar waarschuwen; eerst binnenkamers, zoolang dat zin heeft, daarna publiek, als men niet anders wil.

En in de toen gevolgde publieke gedachtenwisseling is het noch U, noch anderen gelukt, de ingebrachte bezwaren te weerleggen. Wel zagen we nieuwe frontvormingen, die bewezen, dat het meenens werd, ook aan den kant der voorstanders van een congres met deze „gereformeerden in wijderen zin”. Het werd zóó meenens, dat men het er voor over had, onder veel anti-polemiek-geroep, verraad te plegen aan zijn eigen verleden. Spaar me de bijzonderheden.

Ik kan dan ook moeilijk naar U luisteren, als U schrijven durft:

Ik neem ook gaarne aan, dat uw bedoeling niet is om de Vrije Universiteit als zodanig te bestrijden, maar wat in uw oog misstanden zijn, aan te toonen. Maar een dergelijke critiek, als door u nu telkens geöfend wordt, is niet alleen onbehoorlijk en onrechtvaardig, omdat ge een voorstelling geeft, die met de waarheid niet overeenkomt en een wantrouwen wekt, dat niet gerechtvaardigd is, maar het effect van deze critiek is niet opbouwend, maar zou, wanneer God het niet verbood, destructief werken kunnen voor het bestaan onzer Hoogeschool. En waar ge optreedt als leidsman van ons Gereformeerde volk, zijt ge toch aansprakelijk voor de gevolgen van wat ge schrijft.

Ik zou naar deze beweringen luisteren, als ik er eenig argument in kon ontdekken. Helaas, het ontbreekt, en wat er voor uitgegeven is, kan den toets niet doorstaan. Gij hebt eerst gemeend, met een schouderophalen te kunnen voorbijgaan aan wat dezerzijds werd ingebracht. Toen dat niet meer mogelijk was, hebt ook Gij den strijd over zaken overgeleid in een strijd tegen een persoon: „Den Haag-West” gaf daartoe een schijn van recht. Nu ook „Den Haag-West” tot het verleden behoort (want natuurlijk komt daar niets van terecht) hebt Gij den strijd over zaken wéér laten uitloopen in dien tegen een persoon.

Ik hoop van harte dat hiermee het dieptepunt in de gereformeerde perspolemie nu eindelijk bereikt is. Ik zag het aankomen sinds 27 December 1934. Als we nu eindelijk eens weer zakelijk gaan worden, kunnen we weer omhoog. Het wordt hoog tijd.

En als we weer zakelijk gaan worden (bij God zijn alle dingen mogelijk), dan kunnen we eens rustig praten over de vraag of ik de V.U. geschaad heb, dan wel of een deel van haar vertegenwoordigers dit gedaan heeft. Ik ben vast overtuigd, dat dit laatste gebeurd is.

We komen tot een eind. U leidt het aldus in:

Aan alle discussie moet een einde komen. Ad infinitum door disputeeren is onmogelijk. Ons Gereformeerde volk klaagt en terecht over zulk een polemiek, die vooral in deze tijden, nu zoo zwaar de nood op ons volk drukt, niet tot stichting en opbouw dient, maar in personaliteiten zou dreigen te ont-aarden.

Laat me daarom eindigen mogen, hooggeachte collega, met een beroep ook op uw geweten te doen. Hanteer minder de strijdlijn tegen degenen, die met u de Gereformeerde belijdenis van harte liefhebben, met u even beslist den strijd willen aanbinden tegen wat van Gods Woord afwijkt zooals de Barthiaansche Theologie, de fascistische beginselen en wat nog meer ons volksleven bedreigt. En ook waar er verschil van inzicht bestaat omtrent de wijze, waarop die strijd moet gestreden worden, laat dit verschil in broederlijken zin worden besproken.

„Ons Gereformeerde volk klaagt.” Ja zeker, maar temeer daarom moeten zijn leiders met argumenten komen, en niet met nieuwe „klachten” — in de ruimte. Want anders schakelen die leiders zich met de zwakheden des volks gelijk. Ons volk klaagt; — ja maar er wordt ook weer gejuicht over het ontwaken van nieuwe belangstelling in de vragen van kerk en theologie.

En daarom — laat ons niet met een beroep op het geweten eindigen. Dat past slechts NA zorgvuldige argumentatie uit Schrift en belijdenis, niet als Ersatz daarvoor. Gij vraagt mij, minder de strijdlijn te hanteeren tegen broeders. Ik vraag U, te onderzoeken of de argumenten, die ik geef, naar Schrift en belijdenis zijn; indien néén, wil ze dan gaan weerleggen (het moet nog beginnen); indien ja, wíler dan naardoen. Vraagt Gij mij, tegen broeders niet te strijden? Gaarne — vraag echter eerst henzelf, geen vredespijp te rooken met de principieelste brekers van het levenswerk van Uw vader. Zoodra dit zal opgehouden zijn kan de opbouw weer beginnen. Tot nu toe evenwel zie ik slechts, dat men in 't verkeerde spoor verder wil gaan, gelukgewenscht door U, (zie mijn voorgaanden „Open Brief”).

Tenslotte, Uw laatste woorden:

Heb ik zelf in deze polemiek mij een woord laten ontglippen, dat onnoodig u kwetsen kon, wil het mij vergeven. Maar toen dan ook uwerzijds, dat ge den eisch der broederlijke verdraagzaamheid niet wilt aanvaarden, Uw weigering tot driemaal toe om in een onderlinge bespreking deze geschillen onder de oogen te zien en ze uit den weg te ruimen, is niet in overeenstemming met wat Christus van ons eischt.

Met betuiging mijner hoogachting,

uw dw. dr.,
Dr. H. H. KUYPER

Ik behoef nu niet te herhalen, dat deze woorden, zoo wel wat het getal van Uw invitaties, als wat den aard van mijn reactie daarop betreft, onjuist zijn. Ik wil U nu gaarne vergeven. Gelijk ik U ook vergeven wil, dat Gij deze bede om vergeving hebt ingeleid met nieuwe gevallen van — ik schroom het woord niet — „verdachtmaking” van mijn persoon. Ik schaam mij diep over de noodzaak van dit persdebat.

Had Gij Uw „antwoord” enkele weken eerder geleiddig — en dat ware mogelijk geweest — ik zou volstaan hebben met de publieke verklaring: Prof. Dr. H. H. Kuiper heeft eindelijk, eindelijk, zoo ongeveer voldaan aan mijn verlangen van ruim een jaar geleden, derhalve is de weg voor een conferentie open; en ik zou verder hebben gewacht, met dit mijn antwoord, om te zien, of 't mogelijk was, dat Gij deze reeks van personalismen uit den strijd zoudt lichten. Nu dat niet mogelijk is geweest, tengevolge van Uw keuze-van-den-tijd voor het antwoord, wilde ik Uw artikel niet drie maanden lang zijn m.i. schadelijke werking laten doen.

Gaarne verklaar ik echter thans twee dingen. 1e mijn eisch, dat de datum eener conferentie gekozen zou worden nadat U aan den eisch der goede persmanieren zoudt voldaan hebben, schijnt mij nog steeds rechtvaardig voor mijzelf (vooral in de complicatie van de periode Maart—April 1935, toen ook U het Uw hebt gedaan in den zeer snellen afloop der wateren des onderlingen dispuits), en ze schijnt mij nog steeds tages, over U een werkzame herinnering aan den eisch van Christus;

2e nu U tenslotte — al is het dan ook op niet geheel bevredigende wijze — hebt voldaan aan mijn dubbel verlangen, ben ik bereid tot een conferentie, indien U niet voor de vierde, doch voor de eerste maal mij daartoe mocht willen noodigen. Ik heb gezegd, wat ik te zeggen had, maar als U mij spreken wilt, ben ik thans bereid, ik heb dan ook nog wel het een en ander op mijn hart. Overbodig is het natuurlijk te verzekeren dat dit gesprek mijnerzijds nu mogelijk gemaakt wordt, niet op grond van „Den Haag-West”, want U begrijpt, dat daar toch niets van komen zal (aangezien we, gelijk gebleken is, de zaak samen alleen wel afkunnen), doch dat de eenige grond is, dat U door te voldoen aan redelijke verlangens, den datum van een gesprek bepaalbaar hebt gemaakt, al is het dan ook met verlies van één jaar en ruim twee maanden.

In de bede, dat ons gereformeerde volk voor verder afvaling naar een nóg dieper punt van perspolemie moge bewaard worden, blijf ik

Hoogachtend,
Uw dw.
K. SCHILDER.

Medewerker
Almelo:
Mevr. G.
Dr. B.
Drs. Joh.
Ermelo:
's-Graven
Philadelph.
Ds F. de

Alle stude
Prof. Dr.

HOUD: Hoc
Uit de Schrij
Kerkelijk Lev
II. Gelooisve
parkeeren: O
Veder-Veluwe
Kneuterboert
Petrus Dathe
ladische Kerk
N. A. IV. —

HOC

Wanneer n
op de vraag
nen op de n
usschen l
inkrijker
Hoe moeilij
wordt gestel
raagstuk nie
dingen ingaa
eel, dat ze
discussies, di
was gehouden
ook nauwe
dat men inne
dat men koes
dan ook nie
Graaf, die
leht gaf ond
koninkrijk G
delling pone
ods en de l
dellingen vor
wereld in he
gebillid en
enkele jaren
en op velerle
voor zijn in
schouwing ov
ijzondere ge
om, die doo
zijn groepen
angstelling te
dan het aan
weer de verhe
is niet bijhot
rogenheid ov
disische prac
ol; in deze
raad voor pr
van staat, voll
ten op haar
Voorts kan n
dialectische l
gericht heeft.

leder onder
Kuiper ons
gemeene grat
meene gratie
heeft de bels
voor niet-ker
is zijn voorbe
leider der an
dich aan deze
gevolge leeft
zijn beschouw
inkrijk God
laatste woord
Dies is het